

A MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉS SZAKPOLITIKAI KONCEPCIÓJA

BEVEZETŐ

A közművelődést a magyar kulturális kormányzat olyan személyiség-, közösség- és társadalomfejlesztő programnak tekinti, amely a polgárok aktív közösségi művelődésén alapul. A magyar közművelődés ma is egy a nemzet jövőjével, mert a közművelődésben a kultúra épít nemzetet. A közművelődés átfogó társadalmi programja a modern Magyarország kialakulásának szerves részeként, több mint kétszáz éve jelen van az intézmények és a közösségek életében. Kultúránkat jórészt a közművelődés rendszerében tanuljuk meg, s az alkotó tevékenység jelentős része is ide kötődik. Ez a kitüntetett szerepkör a modern demokráciákban különös felelősséget ró az államra. A közfeladatok ellátásának első számú letéteményeseként az állam kötelessége a társadalom életét biztosító nagy ellátórendszerek működtetése. Minthogy a kultúra minden nagy rendszer működésére hat, a közművelődés működési feltételeinek tervszerű biztosítása jelentős részben állami feladat.

A programalkotás a társadalom életerejét jelzi. Ez a szándék indította útjára a Magyar közművelődésért programsorozatot. A Nemzeti Erőforrás Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkárságának célja ezzel a magyar közművelődés helyzetének áttekintése, társadalmi szerepének erősítése volt. A magyar közművelődésért programsorozat legfontosabb eredménye, hogy szakmai körök is visszaigazolták: *szükség van egy olyan dokumentumra, amely irányt mutat a közművelődési szakemberek számára, és alkalmas érvanyagot ad a fejlesztések megalapozásához.* A 16 helyszínen elhangzott javaslatokat – az Államtitkárság értékrendjét is megjelenítő – szakpolitikai koncepcióban összesítettük (a továbbiakban Koncepció), amely alapvetésül szolgál a most induló államigazgatási és széleskörű szakmai egyeztető munkához. A legáltalánosabb követelmény, amely érvényesül ebben a dokumentumban az integráció. Az összefogás, az értékek együtthatásának elősegítése, értékmerítés és értékteremtés, amelynek rendező elve a *minőség*.

Ez az elv egységesíti a Koncepcióban részletesen tárgyalt közművelődési szakágakat, és ez tükröződik a dokumentum egészét átható horizontális területeken is. Ezek között elsőként kell említeni az esélyegyenlőséggel összefüggő feladatokat, amelyek a magyar közművelődés közhasznúságából következően valamennyi szakágra nézve kötelező érvényűek. Legyen szó a kulturális szegénység elleni küzdelemről, a hátrányos helyzetű térségek és társadalmi csoportok esélyhátrányának a mérsékléséről, a nemzeti és etnikai kisebbségek kultúrájáról, a történelmi egyházak művelődési tevékenységéről. Az egyházak jelenléte Magyarország kulturális felemelkedésében, a nemzettudat, az erkölcsi normák és alapértékek megőrzésében, közvetítésében fontos és nélkülözhetetlen a jövőben is.

A közművelődés szakpolitikájának stratégiai pillérei alkotják a Koncepció gerincét. Ezek a területek szervesen kötődnek a magyar művelődéstörténet hagyományaihoz, hozzájárultak és hozzájárulnak népünk kulturális identitásának gazdagodásához, hazánk sikeres európai kötődéséhez. *Szorosan kapcsolódva a Kormányprogram azon célkitűzéséhez, amely a feladatokat differenciált körben, az intézmények, a civil szervezetek és a személyes aktivitások szoros egységében kívánja megvalósítani.* A szakpolitika akkor lesz eredményes, ha elősegíti az értékek összeadódását, kölcsönhatását a szakterületek között, ha a sokféle teremtő-alkotó szándékhoz támogatón tud kapcsolódni. A Koncepcióban tárgyalt kilenc pillér a szakmatörténeti előzmények mellett természetesen az államtitkárság értékrendje is utal, tisztázza viszonyát a magyar közművelődés gazdag örökségéhez.

A magyar közművelődés legnagyobb közhasznú feladatot végző országos intézményhálózatát a *művelődési házak és hasonló intézmények* (összefoglalóan: *közművelődési intézmények*)

alkotják. A polgári kormány az Alaptörvényben rögzített művelődéshez való jog érvényesítése érdekében kulturális programjában elkötelezte magát ezeknek az intézményeknek a védelme, egy sokszínű, strukturált közművelődési intézményrendszer fenntartása, állami támogatásuk garantálása mellett.

A felnőttképzés a közneveléssel egyetemben a reformkori kezdetektől napjainkig meghatározza a művelődés helyzetét az országban. A lakosság műveltségi szintjének alakulásában a köznevelés alapozó funkciója mellett a felnőttképzés befolyása jelentős.

A közösségi művelődés a magyar közművelődés megújulásának alapja, valamennyi szakág közös nevezője, integrálója. Nem központi kultúrpolitikai célok megvalósításaként, hanem a helyi közösségi kezdeményezések társadalmi hálózatba fonódó nemzeti együttműködésként látja, láttatja a művelődés komplex folyamatát, rendszerét.

A kulturális vidékfejlesztés programjának fő feladata a területi adottságokból adódó esélyhátrányok mérséklése, a helyi életminőség javítása. A kulturális vidékfejlesztés sokszínű programja fél évtized alatt a közművelődés állami támogatásának elismert, stratégiaileg megalapozott fejlesztési területévé vált.

A Konceptió fejlesztési irányokat és tartalmakat fogalmaz meg az egyes magyarlakta régiók közösségei számára. Kiemelt céljának tekinti az egységes értékrenden, kulturális hagyományokon és módszereken alapuló magyar közművelődés azonosságainak bemutatását, szereplőinek segítségét, és azt, hogy eszközei, eredményei széles körben elérhetővé váljanak.

A nemzeti digitális kultúra rendszerének és tartalmának létrehozásával új lehetőségek nyíltak meg a közművelődés fejlesztése számára, ami kiszélesíti a korábban rendelkezésre álló lehetőségeket. A közművelődési intézményrendszer bekapcsolódása a nemzeti kreatív és kulturális ipari szolgáltatásokba, a szolgáltatások hazai és nemzetközi fejlesztéseibe. Ennek keretében meghatározó a nemzeti kultúra kreatív, kulturális szolgáltatóipari átalakítása - azaz a kultúra nemzetgazdasági szerepkörének pozicionálása.

A hagyományápolás és a magyar nyelv ügye kulturális örökségünk megőrzésének feltétele, a magyar közművelődés tartalmainak hordozója.

A Konceptió összeállítása a legfontosabb tervezési dokumentumok figyelembevételével történt. Az Új Széchenyi Terv, a Széll Kálmán Terv alapján összeállított Magyarország Nemzeti Reform Programja voltak a legfontosabb stratégiai anyagok, amelyek célkitűzéseikhez kapcsolódik a Magyar Közművelődés Országos Szakpolitikai Konceptiója.

A Közművelődési fogalomtár című kötetben egységesített, és a közművelődési minőség-biztosítás gyakorlatában használt szakmai terminológia képezi a Konceptió fogalmi alapját. A könyv letölthető a www.erikanet.hu honlapról.

*

Természetesen a dokumentumban érintjük a szakterületet foglalkoztató legfontosabb kérdéseket. A jogalkotás és finanszírozás fő irányai épp úgy megfogalmazódnak, mint az Államtitkárság értékrendjét tükröző döntési alternatívák.

A programsorozat egyértelműen igazolta, hogy a feladatok és a működési gyakorlat sokszínűségének megőrzése mellett szükség van a fokozott állami és önkormányzati szerepvállalásra az intézmények és szervezetek működtetésében, közhasznú szolgáltatásaik finanszírozásában. Ennek a szerepvállalásnak a módját az 1997. évi CXL törvény átalakítása során kívánjuk szabályozni.

2015 év végéig összesen 635 *Integrált Községi Szolgáltató Tér (IKSZT) átadása* várható. Ez kedvezően hat a közművelődés vidéki infrastruktúrájának mintegy 35-40 %-ára. Ahhoz, hogy a megújult épített környezetben megújuló közművelődési tevékenység legyen, közre kell működnünk ezeknek a közösségi házaknak a működtetésében.

Hasonlóan konkrét javaslatokat fogalmaz meg a dokumentum a közművelődés megyei feladatainak ellátására, illetve az országos hatókörű közművelődési intézmény átszervezésére,

melynek eredményeként létrejön a magyar közművelődés nemzeti intézménye.

Konkrét javaslataink vannak a finanszírozás területén. A normatív támogatás szakterületi gyakorlatának profiltisztítása mellett fel kell készülnünk a program- és feladatfinanszírozásból adódó új működési rendszerre a közművelődési intézményekben is. Ebből következően a feladat- és teljesítménymutatók kidolgozása kiemelt feladata a szakterületnek.

Az önkormányzati támogatás arányához igazodó működést segítő érdekeltség-növelő, ösztönző rendszert működtetünk a jövőben is. A kulturális vidékfejlesztés keretében támogatni kívánjuk az önkormányzatok, kistérségek, szervezetek összefogását, a helyi értékek feltárását segítő kulturális projekteket, rendezvényeket.

Konkrét javaslatokat fogalmazunk meg annak érdekében, hogy a közművelődési intézmények mellett a jelentős történelmi múlttal és ma is meghatározó, közművelődéssel foglalkozó országos szervezetek (Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, Magyar Népfőiskolai Társaság, TEMI, Anyanyelvápolók Szövetsége) is megjelenjenek a közművelődési támogatások rendszerében. Végezetül a koncepcióban tisztázzuk azt a viszonyt, amely a magyar közművelődés egészét elhelyezi a kormányzat stratégiai dokumentumainak a rendszerében. A jelzés-szerűen kiemelt konkrétumok mellett a Koncepció jelentősége abban van, hogy *értékrendet vállal és elvi kereteket biztosít a közeljövő tervező munkájához.*

A NEFMI Kultúráért Felelős Államtitkársága ezért szakmai konzultációra bocsátja a Koncepciót, várva a véleményeket a közművelődés szervezeteitől, intézményeitől, mindazoktól a szakemberektől, akik cselekvően kívánnak részt vállalni a magyar közművelődés jövőjének alakításában.

A konzultáció eredményeit feldolgozva készül el – a kormányzati munka stratégiai megújításával párhuzamosan – a magyar közművelődés 2014-2020-ra vonatkozó fejlesztési terve.

A Magyar Közművelődés Szakpolitikai Konceptióját

Arató György
Ditzendy Károly Arisztid
Beke Márton
Brüll Edit
Fórizs Zoltán
Horváth Viola
Jantyik Zsolt
Kelemen László
Mák Kornél
Szentei Tamás
Pósfai Péter

szakmai anyagai, valamint
a Magyar Közművelődésért Programsorozat javaslatai alapján
szerkesztette:

Cserép László – Dr. Németh János István

I. FEJEZET

A KÖZMŰVELŐDÉS ALAPINTÉZMÉNYEI

A közművelődési intézmények jellemzői

A magyar közművelődés legnagyobb közhasznú feladatot végző kulturális intézményhálózatát a művelődési házak és hasonló intézmények (összefoglalóan: közművelődési intézmények) alkotják. A polgári kormány az Alaptörvényben rögzített művelődéshez való jog érvényesítése érdekében kulturális programjában elkötelezte magát ezeknek az intézményeknek a védelme, egy sokszínű, strukturált közművelődési intézményrendszer fenntartása, állami támogatásuk garantálása mellett.

A kutatások és a hétköznapi tapasztalatok egyaránt igazolják, hogy a közművelődés közösségei éltetik és erősítik a helyi társadalmakat, ezzel a nemzet egészét is, változatos tartalmat és formát adva az emberi összetartozásnak. Számukra a közművelődési intézmények, közösségi színterek, a sokféle néven nevezett művelődési házak adnak otthont és biztosítanak alkotó feltételeket.

A közművelődési intézményekről, közösségi színterekről ma már nem lehet a nyolcvanas-kilencvenes évek leegyszerűsítő sztereotípiái, előítéletei szerint véleményt alkotni, s a magyar közművelődés reformkorban gyökerező társadalmi programját, gazdag tevékenységrendszerét és szervezeti sokszínűségét sem lehet csupán a közművelődési intézményekkel és az ott végzett munkával azonosítani. A magyar közművelődés sajátossága, hogy a helyi társadalmak a huszadik század hetvenes-nyolcvanas éveitől a művelődési házakat, közösségi központokat, mint a szélesen értelmezett közművelődés emberközpontú, kiterjedt infrastruktúrával és kultúraközvetítő szakemberekkel bíró, professzionális intézményeit fogadta el. A művelődési házak jelentős részének az elmúlt évtizedekben mind tartalmi munkáját, mind szervezetét sikerült rugalmasan megújítani.

A magyar közművelődés intézményei – az értékelvű közművelődés fundamentumaként – ma már az ideológia- és programközpontúság helyett a közösségépítő személyiség-fejlesztést állítják tevékenységük középpontjába. A kulturális intézmények között a legszélesebb körben ők biztosítják a kulturális javakhoz való hozzáférést és a kulturális esélyegyenlőséget. A művelődési és közösségi házak maradtak a leszakadó, hátrányos helyzetű társadalmi rétegek számára a kulturális aktivitás leginkább elérhető intézményei. Az intézmények alapfeladatai között ezért elsőbbséget élvez a hátrányos helyzetű közösségek befogadása, felkarolása, különösen ama csoportok, rétegek és korosztályok részére, amelyeknek a kulturális repertoárja valamilyen okból hiányos, szegényes, és a művelődési aktivitásukban átmenetileg vagy tartósan akadályozva vannak.

Ennek eredményeként ezek az intézmények a művelődési házak új generációjaként a 21. század első évtizedében Magyarországon is az egész életen át tartó tanulás (LLL) stratégiai programjának fontos színterévé váltak.

A közművelődési intézmények, művelődési házak új generációjára jellemző:

- A helyi társadalmak jelentős hányada igényli működésüket, ragaszkodik fenntartásukhoz, és változatos formában használja őket, karbantartásukról, felújításukról folyamatosan gondoskodik.
- Az intézményhálózat településnagyság, működési hely és funkciók szerint változatos formát mutat. Főként kistelepülésen gyakori a többfunkciós és integrált intézménytípus.
- Az Európai Unió támogatásainak eredményeként sikerrel alkalmazkodtak az LLL új paradigmájához, a kompetencia alapú művelődésszervezéshez.
- Finanszírozásuk, tartalmi tevékenységük, épített környezetük jórészt megegyezik az Európában működő, hasonló művelődési, kulturális, közösségi intézmények gyakorlatával. Infrastrukturális adottságaik a nemzeti vagyoni részét képezik, védelmük nemzeti érdek.
- A helyi kulturális élet munkamegosztásában jól azonosítható ezeknek az intézményeknek a tevékenységrendszer, használóik köre. A településeket, városrészeket

összekötő közös közművelődési programok szervezésével fontos szerepet töltenek be a helyi értékek és a hagyományok megőrzésében, az életminőség javításában.

- A közművelődési intézményrendszer hazai jogszabályi környezete, szabályozása kialakult és sikeresen beletagolódott az Európai Unió támogatásokat rendszerező operatív programok és konstrukciók fogalmi rendszerébe.
- különösen a hátrányos helyzetű települések, térségek és csoportok, a gyermek és ifjúsági korosztály esélyeinek, életminőségének javításában kiemelten közhasznú feladatokat lát el.

Stratégiai célok, várható eredmények, hatások

- A kulturális esélyegyenlőtlenségek csökkentése, Magyarország Alaptörvényében rögzített művelődéshez való jog gyakorlása – *folyamatosan bővülő, az életminőséget és életesélyeket javító intézményi feltételek között.*
- A gazdasági versenyképesség növelése – a felnőttképzés és átképzés munkaerő piaci orientációja.
- A kreativitás, öntevékenység és alkalmazkodóképesség fejlesztése – az LLL új tanulási formáinak általánossá tétele, a kulturális értékekhez, a néphagyományhoz való hozzáférés közösség- és személyiségfejlesztő formáinak működtetése.
- A társadalmi kohézió, a közösségi összetartozás erősítése, a kirekesztés elleni küzdelem, a demokratikus technikák elsajátítása – *az önhibájukon kívül hátrányos helyzetű csoportok felzárkóztatása, a kulturális konfliktusok szakszerű kezelése.*
- A polgári társadalom fejlődésének, teljesítőképségeinek erősítése – a gazdag helyi, térségi és nemzeti tudat, önbecsülés és összetartozás erősítése a közösségi művelődés eszközeivel.

A célok elérésének eredményeként mérhetően megvalósul:

- a közművelődési intézmények, színterek kialakítása, építése, felújítása, berendezése, felszerelése, eszközeinek korszerűsítése
- a feladatellátó helyszínek fenntartása, stabil, tervezhető működtetése
- a Strukturális Alapok támogatásából, illetve az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap fejlesztéseiből megvalósult közművelődési infrastruktúra fenntarthatóságának elősegítése
- a nemzeti vagyion szempontjából jelentős értékű közművelődési infrastruktúra megóvása, közszolgálati működtetésének garانتálása
- a közművelődésben dolgozók felsőfokú képzésének, szak- és továbbképzésének biztosítása, a kistérségeken általánossá vált szakemberhiány enyhítése
- a közös foglalkoztatás biztosítása, a helyi igényekhez igazodó munkakörök intézményen belüli bővítése
- a nyilvántartási rend és statisztikai adatszolgáltatás korszerűsítése
- az egész életen át tartó tanulás új formáinak elterjesztése
- a kulcskompetenciák, készségek, képességek és hozzáállások fejlesztése
- kreativitást, kvalitást és kohéziót fejlesztő közösségi művelődési kezdeményezések felkarolása, ezen belül a hátrányos helyzetű csoportok és rétegek kiemelt támogatása
- bekapcsolódás a szegénység elleni társadalmi programba

A célok elérésének legfontosabb eszközei

A jogszabályi környezet folyamatos aktualizálása, különösen az 1997. évi CXL törvény és a 150/1992. (XI. 20.) Kormányrendelet, valamint a 2/1993. (I. 30.) MKM rendelet vonatkozásában. Törekedni kell a túlszabályozás felszámolására, a napi gyakorlat, s a jogszabályokban megfogalmazott kötelezettség összehangolására. Kiemelt hangsúlyt kell fektetni az intézményrendszer képviselőire az Európai Unió támogatások pályázatait előkészítő munkacsoportjaiban és a döntések folyamatában.

Fejlesztések

A. *Infrastrukturális fejlesztések*

Lehetőleg minden településen legyenek közösségi együttlétre, művelődésre alkalmas terek, a városokban pedig közművelődési intézmények. Ezt új művelődési házak építésével, vagy a meglévők felújításával lehet megvalósítani. Össze kell hangolni a vidék- és a településfejlesztés, a felnőttképzés, az ifjúsági művelődés és a közösségi művelődés struktúráit, intézményeinek, szervezeteinek munkáját. Biztosítani kell az ágazatközi egyeztetések rendszerét, a fejlesztési programok összehangolását.

1. Kistelepülések

A Közkincs-hitelből megvalósult fejlesztések hitel-és kamat törlesztése a következő időszakban is a Kormány kötelezettsége.

2. A 2015-ig felépülő 635 Integrált Községi és Szolgáltató Tér működési feltételeinek költségvetési támogatásával – a modell tartalmi nyitottságát, társadalom-fejlesztő hivatását megtartva – integrálni kell az ötezer főnél kisebb településeken működő szolgáltatói modellt a közművelődés alapintézményeinek rendszerébe.

3. Az 5 000 -50 000 lakos közötti településeken (kerületekben, városrészekben) elő kell segíteni, hogy a megyei területfejlesztés programjaiban szerepeljenek a közösségi színterek, intézmények, művelődési házak. A nagyobb városrészi rehabilitációs programokban továbbra is kötelező elemként kell szerepeltetni a közösségi tér kialakítását, felújítását.

4. Az 50 000 főnél nagyobb lélekszámú településeken (kerületekben, városrészekben) Agóra, AgóraPÓLUS programok megvalósulásának nyomon követése, illetve a 2012-ben kiírásra kerülő, és a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Programban megvalósuló közművelődési konstrukció szakmai előkészítése.

B. *A tartalmi munka fejlesztési irányai*

A támogatásoknak a kormányzati politikához illeszkedve a közösségépítő-alkotó szándékokat segítő programokban kell megjeleníteniük. E támogatások irányát az határozza meg, hogy a közművelődés miként járul hozzá az ország sorsának jobbra fordulásához. Ez a hozzájárulás a **kreativitás, a kohézió és a minőség** klasszikus hármasságában testesül meg egyénben, közösségben, nemzetben egyaránt. A tartalmi munkát támogató projekteknek olyan *intézményt*, szervezetet, személyes akaratot kell segíteniük, amelyek a kreativitás képességét, a kohézió élményét és a minőség védjegyét érvényre juttatják.

B/1. Az „Építő közösségek” intézkedés sorozat folytatása (TÁMOP 3.2.3.)

B/2. Kompetenciamérés a kultúrában-közművelődésben az EU. 2020 Stratégia alapján

B/3 A területi szinteken jelentkező közművelődési feladatok támogatása

Kormányzati és önkormányzati szerepvállalás

Kormányzati szerepvállalás az intézményrendszer működtetésében

- Prioritások meghatározása a kulturális ágazat, a közművelődés számára.
- Egyértelmű jogi szabályozás, biztos jogszabályi háttér megteremtése.
- Kiszámítható, folyamatosan fenntartható finanszírozási rendszer működtetése.
- A közművelődés országos szakfelügyeletének működtetése.
- A normatív támogatás szakterületi gyakorlatának profiltisztítása mellett a közművelődési intézményekben is fel kell készülni a programfinanszírozásra.
- Össze kell hangolni a vidék- és a településfejlesztés, a felnőttképzés, az ifjúságfejlesztés és a közösségi művelődés struktúráit, szolgáltatásait.
- A szakma pozicionálása, ágazatközi és ágazaton belüli egyeztetések rendjének kialakítása, folyamatos tétele.
- Nemzeti közművelődési intézmény létrehozása (átalakítása), működtetése
- A közművelődésben dolgozók képzési, továbbképzési és elismerési rendszerének kialakítása, folyamatos fenntartása, támogatása, az életpálya modell kidolgozása.

Területi feladat ellátási szintek

Az önkormányzatok ezen túl is kulcsszerepet játszanak a közművelődési intézményrendszer működtetésében:

A közművelődési tevékenységek közhasznúságából következően a települési önkormányzat a közművelődési tevékenységek folyamatos megvalósíthatósága érdekében közösségi színteret, illetve közművelődési intézményt biztosít. Ennek formáját, működtetési feltételeit a települési sajátosságokat figyelembe vevő szaktörvény határozza meg.

A települési önkormányzat továbbra is helyi rendeletben határozza meg a közművelődési tevékenység támogatását, ellátásának konkrét módját. Alapfeladata a helyi közművelődési tevékenység támogatása.

Az ötezer lakosúnál kisebb településeken 635 db IKSZT átadására kerül sor. Ezek működési feltételeinek garantálásában aktív szerepet kívánunk vállalni.

A járáskor helyzetét szabályozó jogszabály megjelenéséig javaslatot készítünk a járási közművelődési feladatok tartalmára és az ellátás konkrét formájára. A jó hagyománynak megfelelően fontosnak tartjuk pályázati rendszeren alapuló járási szakmai kerekasztalok működtetését.

A megyei közművelődési feladatok ellátása állami kötelezettség. Ennek tartalmát és gyakorlatát – a kidolgozott javaslatok alapján – jogszabályban kell meghatározni.

Szükségesnek tartjuk, hogy a Nemzeti Erőforrás Minisztérium a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus átszervezésével hozzon létre egy olyan országos szerepkörű nemzeti intézményt, amely képes integrálni a magyar közművelődés irányzatait, s rájuk építve erősíti a közösségi kohéziót, rehabilitációt, s amely elsőrendű szerepet tölt be a mindenkori társadalmi és szociális adottságoknak megfelelően differenciált minőségelvű fejlesztési szakpolitika megvalósításában.

II. FEJEZET

KÖZMŰVELŐDÉS ÉS FELNŐTTKÉPZÉS

A közművelődés és felnőttképzés kapcsolatának jellemzői

A közművelődési intézmények és szervezetek szolgáltatásaikkal optimális körülmények között embert és közösséget a maguk teljességében tudnak bevonni tevékenységi körükbe. Tevékenység-szerkezetük sokszínűsége, a közösségi szolgáltatások jelenléte sajátos lehetőségeket teremt az életminőség javítása és az életpálya-tanácsadás terén is. A barátságos, nem hierarchikus tanulási helyzetekben zajló közösségi foglalkozások, az évtizedek során felhalmozott és átörökített gazdag kultúráközvetítő tapasztalatok teszik hivatottá ezeket az intézményeket és civil szervezeteket arra, hogy az egész életen át tartó tanulás önálló alrendszerként határozzák meg önmagukat. A klasszikus felnőttképzési szervezetek számára nehezen elérhető, kevésbé motivált, sokszor több szempontból is hátrányos helyzetű társadalmi rétegekkel kerülnek rendszeres kapcsolatba, és így közvetett módon alkalom nyílik ezek bevonására is. Elérnek, aktivizálnak olyan rétegeket, amelyek más felnőttképzési intézmények, szociális és munkaügyi szervezetek számára rejtve maradnak. Információval, tájékoztatással, informális tanulási alkalmak és nem-formális képzések megvalósításával fontos alapozó, ráhangoló, aktivizáló szerepet tölthetnek és töltenek be a felnőttképzés területén.

Gyorsuló ütemben növekszik a közművelődési intézményrendszer formális betagozódása a felnőttképzés országos struktúrájába. A felnőttképzési intézmények nyilvántartásában mára mintegy 200 közművelődési intézményt és szervezetet találunk az Európai Unió pályázatain történt sikeres szereplés eredményeként. További 40-50 intézmény esetében lesz intézményi akkreditáció a TÁMOP 3.2.3-09/1. pályázatok befejezésekor. Mindez egyúttal az élethosszig tartó tanulás (LLL) felnőttképzési tapasztalatainak további elmélyült alkalmazását is jelzi. Ugyanakkor fel kell hívni arra a figyelmet, hogy a felnőttképzési törvény nem ösztönzi megfelelően a közművelődési szervezetek felnőttképzési szerepvállalását. Az akkreditációs feltételek megteremtése és fenntartása kisebb intézmények számára nehezen teljesíthető, felnőttképzési célú költségvetési és uniós támogatáshoz pedig intézmény-akkreditáció nélkül nem lehet hozzájutni. Sok szervezetet még a nyilvántartásba való bejelentkezéstől is elriaszt a vele járó – meglehetősen széleskörű – adatszolgáltatási kötelezettség.

A közművelődési intézmények a formális, nem formális és informális tanulási alkalmak gazdagságát és számottevő sokaságát valósítják meg. Tevékenységükben a rendszeres művelődési formák – ezen belül a felnőtt lakosságnak szóló tanfolyamok, ismeretterjesztő előadássorozatok – évtizedek óta nagy számban és figyelemre méltó tartalmi gazdagsággal vannak jelen. A statisztikai adatok és empirikus tapasztalatok igazolják, hogy az információnyújtás, tanácsadás területén szintén számottevő tapasztalat halmozódott fel ezekben az intézményekben. A közművelődési intézményekben a felsőfokú végzettséggel rendelkező munkavállalók aránya összességében eléri a 75 %-ot. A művelődésszervező képzésnek mindig volt andragógiai tartalma, 2001-től pedig ez a tartalom meghatározóvá vált. A személyi feltételek az élethosszig tartó tanulás új tanulási alkalmainak támogatásához szükséges alap kompetenciák tekintetében jórészt adottak ebben a környezetben.

A közművelődési szakember-képzési tematikájában ugyancsak felfedezhetők a felnőttképzési elemek, ezek azonban felülvizsgálatra és kiegészítésre szorulnak.

A közművelődési intézmények felnőttképzési tevékenységének jellemzői:

- A közművelődés társadalmi szerepe, hivatása és a felnőttképzés funkciói között történelmileg szerves kapcsolat van.
- A közművelődési intézmények kultúráközvetítő intézményként nélkülözhetetlen szerepet töltenek be a felnőttképzésben, részt vállalnak a készségek és a képességek, kulcskompetenciák fejlesztésében, az életminőség javításában.
- A közművelődési intézmények rendelkeznek azokkal az alapvető humán és infrastrukturális feltételekkel, amelyek a felnőttképzési szolgáltatások nyújtásához

szükségesek.

- A közművelődési intézmények lehetőségeikhez képest kisebb szerepet vállalnak a felnőttképzésben, az előbbre lépéshez nagyobb tudatosságra, szemléletváltásra és a kapcsolatrendszer szélesítésére van szükség.

Stratégiai célok, várható eredmények

A társadalmi esélyegyenlőtlenség csökkentése a felnőttképzés eszköz- és intézményrendszerével.

A közművelődés felnőttképzési szerepvállalásának ösztönzése, bátorítása, a közművelődési szakemberek felnőttképzési tudásának növelése.

A közművelődés hatékonyabb felnőttképzési szerepvállalását segítő jogi és finanszírozási környezet kialakítása (a felnőttképzés jogszabályi és támogatási rendszere átalakításának folyamatában hathatós érdekképviselő).

További cél, hogy a közművelődési intézmények mellett a jelentős történelmi múlttal és ma is meghatározó, felnőttképzéssel foglalkozó országos szervezetek, mint a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT), a Magyar Népfőiskolai Társaság (MNT) is megjelenjenek a közművelődési támogatások rendszerében, amennyiben olyan közművelődési szervezetként határozzák meg önmagukat, melynek elsődleges és leghangsúlyosabb tevékenysége a felnőttképzés. E nagy hagyományú szervezetek tapasztalata, felhalmozott tudása serkentően hat a közművelődési intézmények felnőttképzési munkájára.

- Bővül a társadalmi kohéziót erősítő, a gazdasági versenyképességet növelő, a munkaerőpiachoz közvetetten kapcsolódó, a társadalom- és szociálpolitikai szempontból égetően szükséges, tanulási lehetőségek és alkalmak kínálata.
- Javul a szociális és állampolgári kompetenciák hatékonysága, alkalmazási sikere.
- A képzésekkel, tanulási alkalmakkal a közművelődés hozzájárul egy befogadó, toleráns és segítő társadalmi légkör kialakításához, a kulturális sokszínűség, mint érték elfogadásához.
- Javul a tanulási képesség kompetencia hatékonysága. Ennek első lépése a felnőtteket segítése a tanulási szükségleteik felismerésében és megfogalmazásában, továbbá a tanulás iránti félelmek, negatív beállítódások, a tanulás egyéni céljaihoz vezető legmegfelelőbb formák és módszerek megtalálásában.
- A települések népességmegtartó erejének növelése a nem-formális és informális tanulási lehetőségek biztosításával, a helyi és térségi értékek elsajátításával a kreativitás és kezdeményezés aktivitásainak mozgósítása.
- Felnőttképzési tájékoztatókkal, pályaorientációs és életpálya-tanácsadással csökken az információs aszimmetria és a munkaerő-piaci kudarcok aránya.
- Az aktív időskor elősegítése az információs szakadék csökkentésével
- Az erőforrásokkal való felelős gazdálkodás javítása: a támogatásokból fejlesztett programok, jó példák elterjesztése.

A célok elérésének legfontosabb eszközei

A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvényben jelenleg nincs utalás a társadalom periferiáján élő, leszakadó csoportok speciális problémáira, a közművelődés szociális küldetésére, ezért nem is jelöl meg szociális feladatokat. Ezért a törvényből levezethető közművelődési gyakorlat a lehetségesnél és kívánatosnál kevesebbet vállal a legsúlyosabb társadalmi gondok enyhítéséből. Szükséges a szociális felelősségvállalás hangsúlyosabb megjelenítése a törvényben. Ez annál is fontosabb, hiszen a szegénység elleni küzdelem az Európa 2020 Stratégia egyik központi eleme.

Az 1997. évi CXL törvény módosításakor a közművelődés intézmények felnőttképzési

szerepvállalásának nagyobb hangsúlyt kell kapnia.

A szélesen értelmezett közművelődés felnőttképzési hagyományai felbecsülhetetlenül gazdagok. Amennyiben az 1997. évi CXL, illetve a 2001. évi CI. törvények módosítása a felnőttképzés egyes irányzatainak nem kielégítő, további törvényi szabályozás szükségessége esetén teljes együttműködésre van reális esély a mai körülmények között.

Fejlesztések

Esélyegyenlőséget csökkentő, társadalmi kohéziót erősítő programok fejlesztése

1. A szociális és állampolgári kompetenciák, a tanulási képesség kompetencia fejlesztését szolgáló programok fejlesztésének, adaptálásának, a jó példák bemutatásának, elterjesztésének támogatása
2. Felnőttképzési tájékoztató, pályaaorientációs, életpálya-tanácsadás szolgálatok kialakítása és működtetése
3. Az információs szakadék csökkentése az időskorúak körében

A közművelődési szakemberek szakmai felkészültségének javítása, tudásának folyamatos megújítása

1. A „Közművelődési szakember I.” és a „Közművelődési szakember II.” szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeinek átalakítása

A tudástartalom újradefiniálása, korszerűsítése. Kapjon önálló modult az élethosszig tartó tanulás szervezése, a modul feladatprofiljában jelenjen meg a felnőttképzéshez kapcsolódó szolgáltatások, különösen a pályainformációk nyújtása, a tulajdonságprofilban pedig az e feladat ellátásához szükséges szakmai ismeretek, szakmai készségek, személyes, társas és módszerkompetenciák.

2. A művelődésszervező alapszak visszaállítása a felsőoktatásban

Az önálló művelődésszervező szakot – mintegy 5 évtizedes sikeres pályafutás után – 2006-ban felváltotta az andragógia alapszak (BA), mely a Bologna-rendszer előtti felsőoktatás négy szakját, köztük a művelődésszervező szakot integrálja. Az andragógia alapszakon belül művelődésszervező szakirányt választók számára mindössze egy év áll rendelkezésre, hogy megszerezzék a kultúráközvetítő és közösségszervező feladatok ellátásához szükséges tudást. A felsőoktatási intézmények honlapjairól elérhető adatok szerint az andragógia szak szűken értelmezett felnőttképzési irányultsága, a magyar közművelődés hagyományai és jelenkori folyamatai iránti közönye, valamint a hazai munkaerő-piaci realitásokat figyelembe véve nem pótolja a részérdekek miatt megszüntetett művelődésszervező alapszakot.

A művelődésszervező önálló alapszak visszaállítása nélkülözhetetlen a közművelődés értelmiségi utánpótlása miatt. Figyelembe véve a közművelődési intézmények munkaerő igényét, a probléma mielőbbi megoldását pozitív munkaerő-piaci következményei is sürgetik. Ennek érdekében helyzetértékelést kell készíteni a rendelkezésre álló adatok feldolgozásával, az átalakítás azonnali és középtávú feladatainak a meghatározására. A változás folyamatát a szaktárca illetékeseinek és az érintett felsőoktatási intézmények képviselőinek bevonásával kell megvalósítani.

III. FEJEZET

A KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS

A közösségi művelődés jellemzői

Közösségfejlesztés néven az 1980-as évek második felében megerősödött szakmaiság a nyugat-európai társadalomfejlesztő programokat ötvözte a magyarországi művelődési házakban kidolgozott megújulási törekvésekkel. A közösségfejlesztő szakmai irányzat elsősorban a társadalom újraszervezésében, az autonómiák különböző formáinak létrejöttében közreműködő népművelői tapasztalatokat, technikákat, szakismereteket gyűjtötte össze.

A közművelődés e területének szakemberei tágabban a hajdani Népművelési Intézet Művelődésoththoni Osztályához, annak szellemi-erkölcsi törekvéseihez kapcsolódtak. A legnagyobb elismerést olyan sikeres kezdeményezéseikkel váltották ki, mint a Nyitott-ház kísérlet, vagy a helyi kiadványok, kalendáriumok szerkesztése. Legújabban a szabadművelődés hazai hagyományainak vállalásával, valamint a közösségfejlesztés Nyugat-Európában kidolgozott technikáinak sikeres adaptálásával szerveződik munkájuk. E szaktudás által a helyi társadalmak sikeres öntudatosodása, ezzel az új szerkezetű és lelkületű magyar társadalom közösségi felépítése az élmények sokaságával, az emberi kapcsolatok tartós kötődéseivel lehet eredményes.

Szerepük serkentő a helyi társadalmak gazdag tartalmú működésének segítésében, az önkormányzatokat életben tartó humán energiák felszabadításában, a kezdeményező és problémamegoldó képesség fejlesztésében. A közösségfejlesztés az emberek társas képességfejlesztését jelenti. Ezt a mértékadó személyiségek felismerésével, a fejlesztő mentalitás meghonosításával, a közéleti pezsgés helyi lehetőségeinek támogatásával érik el.

A módszer alkalmazásának hosszú távú eredményeként az emberek helyi társadalmi otthonossága tudatosul, meglévő készségeik, képességeik megerősödnek, együttműködésük és szolidaritásuk fejlődik, illetve egyre inkább képesek közösen és önállóan szervezett, általuk elhatározott kulturális, közéleti cselekvésekre.

Ebben az összefüggésben másodlagos, hogy ez a kívánatos cselekvő habitus kiben minek révén alakul ki. Mindabból kialakulhat, ami őket eredendően érdekli, avagy amiben részt venni érdekükben áll a saját- és a közhaszn érdekében. A közösségfejlesztés értelme és érdeke abban van, hogy ez a végeredmény minél több emberben kialakuljon.

*

A közösségi művelődés fogalma a közművelődéshez mint eddig használt és általában a művelődési házakra vonatkoztatott kulcsfogalomhoz képest kiterjesztett értelemben van jelen a programban, a közösségfejlesztés által kidolgozott módszertan teljes készletét felhasználva. A közösségi művelődés ebben az értelemben több mint a helyi társadalomban zajló közművelődési folyamatok összessége. Nem központi kultúrpolitikai célok megvalósításaként, hanem a helyi közösségi kezdeményezések társadalmi hálózatba fonódó nemzeti együttműködésként látja, láttatja a művelődés komplex folyamatát, rendszerét. *A közösségi művelődés a magyar közművelődés megújulásának alapja, valamennyi szakág közös nevezője, integrálója.*

Az a társadalmi elbizonytalanodás és értékzavar, amely a rendszerváltoztatás elmúlt két évtizedének teljesítménye nyomán alakult ki, ismét ráirányítja a figyelmet közösségeink esendő voltára és a civil társadalom újraszerveződésének égető szükségességére. Egy monolitikus berendezkedést felváltó plurális társadalomnak az értékek sokféleségét, az alkotóerők felszabadulását kell elősegítenie, márpedig mélyreható társadalmi átalakulás elképzelhetetlen az értelmes célokat bensővé tevő polgárok, jó esetben az együttműködő közösségek aktív részvétele nélkül. E társadalmi finomszerkezet – a közösségek összefüggő hálózata – a kulcsa, legkisebb közös többszöröse egy nemzeti közös vállalkozás sikerének. A közösségi művelődés a társadalmi előrehaladás egyik motorja és biztosítéka.

A magyar közművelődés országos programját előkészítő Konceptió ezért a szellemiségében és tartalmában rokon közösségi művelődést valamennyi szakterületen alapegységként kezeli. Ezért támogatja a közösségi művelődés lehetőségeinek és feltételeink megteremtését, mindenütt elérhető és funkcionáló intézményeit – a meglévő struktúrák mellett és helyett egyaránt – hiszen működésük során az állam által is fontosnak deklarált értékeket teremtenek.

Stratégiai célok, a közösségi művelődés társadalmi hatása

- Elsődleges cél a közösségek létrejöttének – szerencsés esetben újraélesztésének, megerősödésének – elősegítése, ösztönzése, szakmai-módszertani támogatása, tehát a közösségek fejlesztése.
- A gazdasági versenyképesség növelése – a helyi gazdaságélénkítő, önfoglalkoztatást elősegítő sajátosságok kreatív feltárásával, az emberek társadalmi-gazdasági részvételének fokozása.
- Az együttműködésekben való gondolkodás és cselekvés képességének és a szűkebb-tágabb környezet megértése és alakítása vágyának és képességének fejlesztése.
- A szakterületet érintő képzési tematikákban, és a kapcsolódó területeken készülő szakpolitikai programokban a közösségi művelődés alapértékeinek érvényesítése, és a közösségfejlesztési módszerek alkalmazásának elősegítése.

A célok elérésének legfontosabb eszközei

A jogszabályi környezet folyamatos aktualizálása, különösen az 1997. évi CXL törvény és programfinanszírozás erősödésével, mind a területi szintek ellátási kötelezettségének meghatározásakor – figyelembe kell venni a közösségi művelődés programjának keretében kidolgozott modellt. Ennek megfelelően tehát el kell érni, hogy a helyben lakók együttléte, találkozása és szabadidő-szervezése, az általuk igényelt és helyben megvalósítható művelődési folyamatok biztosítása céljából mindenkinek a közelében legyen közösségi tér. Különösen:

- a jelenleg ellátatlan tanyaközpontokban és kistelepüléseken, illetve a nagyobb települések bel-és külterületeinek szomszédsági léptékében – a települési önkormányzattal kötött feladatátvállalás révén – létesüljenek egyesületi fenntartású, művelődési otthonok, míg a jelenleg létező, jobbára önkormányzatok által működtetett intézmények mindegyikében dolgozzon közösségi művelődési szakember – ha nem egy, akkor több önkormányzat alkalmazásában.
- Az ötezer fősnél kisebb településeken létesült Integrált Községi Szolgáltató Terek (IKSZT) tevékenységének szervezeti integrálása a közösségi művelődés rendszerébe.

Fejlesztések

Biztosítani kell, hogy a költségvetési forrásokból, a Magyar Országgyűlés által garantált formában, és az Európai Unió társfinanszírozásában megvalósuló közművelődési, társadalomfejlesztési programokból a közösségi művelődés céljaira is igényelni lehessen támogatásokat. Különösen a helyi közösségi művelődés programját, folyamatait elősegítő tevékenységekre, mint:

- nyilvános közösségi beszélgetések szervezése
- helyi kalendárium – értéktár megjelentetése
- gyermek- és ifjúsági önkormányzatok működtetése
- tanulókörök tartalmi munkájának segítése
- kisközösségi rádió, helyi televízió, a település honlapja
- jó gyakorlatok elterjesztésének, hálózatosodásának a kialakítása

IV. FEJEZET

KULTURÁLIS VIDÉKFEJLESZTÉS – CIVIL KÖZMŰVELŐDÉS

A kulturális vidékfejlesztés jellemzői

A vidékfejlesztés kormányzati programjának feladata a vidéken élő népesség számára vonzó élettér és munkakörülmények létrehozása a helyi erőforrások átgondolt, együttműködésen alapuló, fenntartható hasznosításával. A gazdasági potenciál mellett a vidékfejlesztés legfontosabb erőforrása az egészséges, önszerveződő helyi közösség. A vidéken még mindig domináns ágárgazdaság jövedelmezőségének javítása mellett feladat a lakosságnak alternatív kiegészítő jövedelmet, megélhetési és foglalkoztatási lehetőséget nyújtó gazdasági szemléletváltás, és a hozzá kapcsolódó vállalkozásfejlesztés. Az egészséges vidéki környezet és táj fenntartása, a vidéki térségek épített, kulturális és természeti értékeinek megőrzése és megújítása révén a vidéki környezet élhetőbbé tétele nemcsak a helyiek számára vonzó élettér kialakítását alapozza meg, de a vidékre irányuló turizmus és a kereskedelmi szolgáltatások fejlődéséhez is jelentősen hozzájárul. A vidékfejlesztés célja és egyben eszköze is az ágazatok közötti integráció, a térségben megvalósítandó fejlesztések egymásra épülése, a helyi vállalkozói, civil és önkormányzati szektor együttműködése, és a jövőjüket formálni képes aktív vidéki társadalom kialakulása. A vidékfejlesztés sajátos feladat- és eszközrendszerrel bíró alrendszere a kulturális vidékfejlesztés.

A kulturális vidékfejlesztés programjának fő feladata a területi adottságokból adódó esélyhátrányok mérséklése, a helyi életminőség javítása.

A program szervesen kapcsolódik a területfejlesztés országos célrendszeréhez, valamint az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alaphoz (EMVA). Ezek a nagy rendszerek komplex támogatási gyakorlatot valósítanak meg. Ebből következően – sok egyéb mellett – a közművelődési tevékenységek, és a közművelődést szolgáló épített környezet megújulását egyaránt jelentős pályázati források segítik.

A közreműködők fokozott aktivitásához a kultúra támogatásának új alapokra helyezése, decentralizálása is hozzájárult. A decentralizálás hangsúlyos részeként a területi sajátosságokra építő, azokat figyelembe vevő szervezetrendszer alakult ki.

A kulturális vidékfejlesztés sokszínű programja fél évtized alatt a közművelődés állami támogatásának elismert, stratégiaileg megalapozott fejlesztési területévé vált. Olyan fontos kezdeményezések elindítója lett, mint a Tengertánc néven közismert pályázati támogatás a hagyományápoló alkotók és közösségek számára, vagy a kistérségi civil törekvéseket, értékteremtő szándékot összefogó közkincs-kerekasztalok. Az elemzések összegzései szerint teljesültek a megfogalmazott célkitűzések. A program kedvező üzenetet közvetített a közművelődés szereplőinek és az egész társadalomnak. Emelkedett a szakterület szövetségeseinek száma, nőtt a közművelődés presztízse a helyi társadalmakban, kistérségekben, és kimutathatóan erősödött az ágazat érdekérvényesítő képessége.

A tapasztalatok birtokában nyilvánvaló, hogy a kulturális vidékfejlesztés keretében olyan közösségek kaptak támogatást, amelyek az ország mind több helyén tették élhetőbbé, szebbé, kreatívabbá az együttműködésre kész emberek mindennapi életét. A programban nem elsősorban a pénz, a támogatások összege volt fontos, hanem az, hogy a lakosok összefoghattak, s közösen cselekedhettek önmaguk, településük, környezetük, megyéjük, végső soron az egész ország javára.

A támogatásnyújtás nem végső cél, hanem csak szükséges eszköz az erőforrások megújítását szolgáló önkormányzati, egyéni és közösségi kreativitáshoz, ami az értékelt közművelődés mindenkori fedezete. *Az elsősorban gazdaság fejlesztésre koncentráló társadalmi környezetben a program tapasztalatai alapján kultúra, közművelődés nélkül nincs igazi fejlődés. A kultúra készíti elő a szellemi bázist a gazdasági fejlődéshez, és maga is hozzájárul a növekedéshez, a foglalkoztatás javításához. Biztosítja a kulcs-kompetenciák elsajátítását, a közösségalkotásra képes, együttműködő személyiségek számára lehetővé teszi a változó társadalmi környezethez történő sikeres alkalmazkodást.* A kultúra az összetartozás élményén keresztül a közösségi együttműködések nélkülözhetetlen feltétele.

A megvalósítás sikeréhez a magyar közművelődés valamennyi elkötelezett szereplőjére szükség van. Helyzetüknél fogva meghatározó szerepet kapnak az Integrált Közösségi Terek. E közösségi házak célja a vidéki lakosság megtartása érdekében a helyben elérhető alapszolgáltatások körének bővítése, minőségének és hozzáférhetőségének javítása többfunkciós szolgáltató központok létrehozásával, a többnyire kihasználatlan épületek felújítása és műszaki korszerűsítése révén.

Az intézkedés az egyik legösszetettebb, számos ágazati és vidéki szereplőt, közösséget és szolgáltatót érintő vidékfejlesztési program. Az infrastruktúra fejlesztésével a betelepülő szolgáltatások, programok gerincét teremti meg, illetve az első három évben csökkenő módon nyújtott működési támogatással annak fenntarthatóságát biztosítja.

A magyar közművelődés országos közművelődési koncepciója célul tűzi ki az IKSZT-ek további integrálását és támogatását.

A jól működő közművelődési intézmények nagyobb fejlesztéspolitikai programokhoz kapcsolódva járulnak hozzá a helyi és országosan is kimutatható növekedéshez és munkahelyteremtéshez. Példaként említhetjük a közművelődés szerepét a helyi életminőség javításában, az életfeltételek javításában, ezzel a területi hátrányokból adódó esélykülönbségek mérséklésében. Jelentősen erősíti a közművelődési intézmények beágyazottságát mindazon tevékenységek szervezése, melyek közhasznú ismereteket hordoznak, elősegítik a változó élethelyzetekhez való sikeres alkalmazkodást, hozzájárulnak az életminőség javulásához. Ezzel a művelődési házak a kulturális vidékfejlesztés aktív szereplőjeként a területfejlesztés, a vidékstratégia nemzeti programjának közvetlen részesévé váltak.

A magyar népfőiskolai mozgalom szerepe a kulturális vidékfejlesztésben példamutató. Felbecsülhetetlen a népfőiskolák áldásos tevékenysége a magyarság kulturális emancipációjában, különösen a vidéki Magyarország elmaradottságának a mérséklésével, a parasztság műveltségének emelésével. A népfőiskolai mozgalom nem csupán művelődéstörténet, de ma is programalkotó erővel van jelen a közművelődés felnőttképzési, vidékfejlesztési kínálatában.

A történelmi egyházak művelődési tevékenysége a magyar közművelődés szerves része. Az egyházak jelenléte a vidéki Magyarország kulturális felemelkedésében, a nemzettudat, az erkölcsi normák és alapértékek megőrzésében, közvetítésében nélkülözhetetlen.

A civil szervezeteknek sajátos helyük van a helyi társadalom azonosságtudatának formálásában, a társadalmi összetartozás erősítésében, a helyi közösségek önállóságának kialakításában. A szociális-rekreációs és kulturális jellegű szervezeteken belül a közművelődési célúak mintegy 50%-os arányt képviselnek. A civil társadalmat összekötő közös nevező az állampolgári részvétel tudatosításán, aktivitásán alapul. A helyi és országos civil szervezetek sokféle köz- és közhasznú feladatot látnak el:

- biztosítják az állampolgárok közéletbe való bekapcsolódását,
- keretet adnak a különböző érdeklődésű csoportok szerveződéséhez, közösségi programok generálói,
- elősegítik a partnerség és hálózatosodás társadalmi kohéziót erősítő létrejöttét,
- hozzájárulnak a hátrányos helyzetű rétegek társadalmi integrációjához,
- jelentős szerepük van a nemzeti érzés, a hazaszeretet kialakításában és megtartásában, a magyarság kulturális örökségének értő ápolásában,
- elősegítik a kulturális entitások autonómiájának kialakulását, érvényesülését,
- a többszörösen hátrányos rétegek körében elősegítik a munkaerőpiacra való visszatérést,
- A civil szektor néhány problémájának felsorolása érzékelteti a tevékenységek sikeres ellátásának a korlátait. Ezek közé tartozik az intézményesülés hiánya, a stabil működési feltételek hiánya, a programokhoz szükséges források esetlegessége, az önfenntartó képesség alacsony színvonala, a nyilvánosság elérésének számos, mindenekelőtt azonban pénzügyi akadály, a média érdektelensége,

A kulturális vidékfejlesztés meghatározó céljai

- a kulturális beruházások optimalizálása a szakmai- és ágazatközi együttműködés erősítésével
- a kulturális fejlesztések beépítése a járási és megyei területfejlesztési tanácsok terveibe
- a területi kulturális egyenlőtlenségek csökkentése, a hátrányos helyzetű kistérségek kiemelt támogatása a járások kulturális infrastruktúrájának biztosítása
- az értelmiség megyei kulturális arculatformáló szándékainak és szerepének, közösség- és műveltségformáló hatásának erősítése
- olyan fejlesztések elindítása, amelyek hozzájárulnak az adott térség kulturális hagyományainak, szellemi és természeti kincseinek gondozásához, hazai, nemzetközi meg- és elismertetéséhez, értéktárak összeállításával, a helyi értékek tudatosításával
- a vidék önazonosságának és önbecsülésének formálása, erősítése, a kistelepülések népességmegtartó erejének növelése
- a térségek gazdasági, szellemi potenciáljának, vonzóerejének növelése
- a fiatalok elérése, aktivizálása.
- a párbeszédre, együttműködésre, polgári részvételre épülő helyi közélet dinamizálása
- a helyi szükségleteket kielégítő, jó színvonalú közszolgáltatások biztosítása

A célok elérésének legfontosabb eszközei

A területi szintek (kistérség, járás, megye) közigazgatási szerepének módosulása folyamatos lehetőségeket kínál a szakterületi érdekek újrafogalmazására, az ehhez szükséges szervezeti, tárgyi és személyi feltételek megteremtésére az adott szinteken.

Fejlesztések

Biztosítani kell, hogy a költségvetési forrásokból és az Európai Unió társfinanszírozásában megvalósuló közművelődési programokból a kulturális vidékfejlesztés céljaira is igényelni lehessen támogatást, illetve a vidékfejlesztés forráselosztásakor is számításba kell venni a közművelődési koncepció céljait és eszközeit. Különösen a helyi életminőséget javító programok, a járási kulturális együttműködések folytató és elkezdő szervezeti formák működésének támogatásával.

V. FEJEZET

HATÁRON TÚLI MAGYAR KULTÚRA

A határon túli magyar kultúra jellemzői

A magyar közművelődés tevékenységeinek, közösségeinek és intézményeinek hatékony működése, átgondolt támogatása a nemzeti kultúra megőrzésének záloga határon belül és határon túl egyaránt. A közművelődés kínálja lehetőségek hitelesítik, élettel töltik meg a kormányprogramban is megfogalmazott kulturális nemzetegyesítést, meghatározó módon kidolgozott módszerekkel járulnak hozzá a külhoni magyar közösségek megmaradásához.

A kulturális értékeinkből kiinduló, azokat fejlesztve megőriző közművelődési tevékenység nemcsak a nemzeti identitás letéteményese, hanem *a hazai és külhoni magyar közösségek és tagjaik gazdasági, társadalmi, közéleti szerepvállalásainak hatékony elősegítője is.*

A Magyar Közművelődés Szakpolitikai Konceptiója fejlesztési irányokat és tartalmakat fogalmaz meg az egyes magyarlakta régiók közösségei számára. Kiemelt céljának tekinti az egységes értékrenden, kulturális hagyományokon és módszereken alapuló magyar közművelődés azonosságainak bemutatását, szereplőinek segítségét, és azt, hogy eszközei, eredményei széles körben elérhetővé váljanak.

A Konceptió kidolgozásánál figyelembe kell venni azt a tényt, hogy partnereink különböző országok állampolgárai, eltérő gazdasági, politikai közegben élnek, és kultúrájukat, hagyományukat más nemzetek kulturális hatásai között élik meg. Országonként eltérő mértékben történt meg a kultúra intézményesülése, civil szervezeteik más-más jogszabályi környezetben dolgoznak.

A Konceptió Magyarország, Románia, Szlovákia, Szlovénia, Szerbia, Horvátország, Ausztria, Ukrajna, és számos olyan ország területét érinti, ahol diaszpórában élnek nemzettársaink. A határon túli magyar kultúra támogatásának küldetése a kulturális nemzetegyesítés, amely a kormányzat számos stratégiájához, dokumentumához kapcsolódik. Az Alaptörvény, a Nemzetpolitikai Stratégia, az Új Nemzedék Jövőjéért Program célkitűzései éppúgy iránymutatók és együttműködési lehetőségeket kínálóak, mint több nemzetközi dokumentum, így a Duna Stratégia, a Mikó Imre Terv, a Vajdasági Magyar Kulturális Stratégia, a Kárpát-medencei térség gazdaságfejlesztési programja.

A határon túli magyar kultúra irányítói, döntéshozói, résztvevői, támogatói, közösségei több ország területén élik mindennapjaikat, gyakran megélve a kisebbségi lét kihívásait, eltérő infrastrukturális és társadalmi körülmények, kulturális hatások között. Változatos módon őrizve magyar identitásukat, amelynek legfőbb hordozója és közösségformáló ereje éppen az anyanyelv és a kultúra.

A gyakran kiszámíthatatlan, változó körülmények mellett szembe kell nézniük a népességfogyás jelenségével is, amely részben az asszimilációval, részben az Európára jellemző kedvezőtlen demográfiai jelenségekkel magyarázható. Ezért is óriási jelentőségű az a jog- és stratégiaalkotási folyamat, amely 2010-től Magyarország törekvéseit jellemzi. A kettős állampolgársági törvény, a Nemzetpolitikai Stratégia és az abból fakadó intézkedések jelzik a cselekvési irányokat és a kormányzati, valamint civil felelősséget külhoni nemzettársainkért. Ezekhez a törekvésekhez tárcaközi megállapodásokon keresztül kötődhet a közművelődés, sajátos, mindennapi cselekvéseinket átszövő eszközrendszerével, kapcsolati tőkéjével, hálózatosodott tevékenységrendszerével, közösségformáló szakszerűségével.

Számos stratégiai jelentőségű partner között meghatározó az intézményi háttér, amelyet Kárpátalján, Erdélyben, a Délvidéken, a Muravidéken, a Felvidéken, a Drávaszögben a magyar közművelődési központok alkotnak, illetve azt az együttműködési fórum, amelyet 2008-ban Kárpát-medencei Közművelődési Kerekasztal néven alakítottak, kiegészülve horvátországi civil szervezettel. Normatív és pályázati forrásokkal, szakmai, módszertani magyarországi háttérrel hatékony központjai régiójuk közösségi művelődésének, a hagyományörzésnek, az új tanulási módszerek terjesztésének és az összmagyar kulturális értékek terjesztésének, aktivitáson alapuló éltetésének. A köztük és a magyarországi országos közművelődési intézményrendszer közt erősítendő együttműködésben nagyobb figyelmet kell

szánni, és programokat megfogalmazni a szórványban, diaszpórában élők kulturális lehetőségeinek bővítésére, a lehetőségek közművelődési alkalmakon történő elérésére.

Az utóbbi hónapokban megalakult számos, a külhoni magyarok esélyeinek javításával foglalkozó intézménnyel való szakmai szövetség lehetősége nyitott a közművelődés számára. Ezeket a kapcsolatokat a Közművelődés Országos Programjának rögzíteni kell. Ennek kedvez az a kormányzati szándék, amely a kultúrát a nemzeti identitás egyik legfőbb őrzőjének, a magyarság gazdasági megerősítése eszközének tekinti.

A határon túli magyar kultúra támogatásának meghatározó céljai

- A határainkon túl élő magyar közösségek népességmegtartó képességének erősítése
- A határainkon túl élő közösségeink nemzeti identitásának erősítése kulturális értékek reprodukciós eszközeinek fejlesztésén keresztül
- Gazdaságélénkítés a kreatív ipar, a kulturális turizmus és a szociokulturális szolgáltatások fejlesztése révén.
- A szórványban, diaszpórában élők kulturális, értékőrző és alkotó tevékenységének támogatása, a nemzeti kulturális vérkeringésbe való bekapcsolódásuk feltételeinek javítása
- A nemzeti kultúra hagyományainak közvetítése, újraalkotása intézményesülésének elősegítése. Államilag finanszírozott művelődési intézmények hiányában a kisebbségi kultúra megélése gyakran csak a civil intézményesülés, a közművelődés keretei között lehetséges.
- Az egységes Kárpát-medencei kulturális tér kialakulásának elősegítése a magyar közművelődés értékeinek, alkotásainak kommunikációja, az egyenlő hozzáférés és alkotó reprodukálásának biztosításán keresztül, különös tekintettel a gyermek és ifjúsági korosztályra.
- Az egységes magyar közművelődési kulturális kincs európai dimenziókban való elhelyezése, pozícióinak erősítése.

A célok elérésének legfontosabb eszközei

Költségvetési és EU-s források lehívásának érdekében hatékony tervezés, projektgenerálás

A Nemzetpolitikai Stratégia célleírásai

A Kreatív Európa Program célkitűzései

A Vajdasági Magyar Kulturális Stratégia eszközrendszere

Duna Stratégia

Fejlesztések

A fejlesztések több ponton kapcsolódnak a Magyar Közművelődés Országos Konceptiójának egyéb fejezeteihez, pontosításuk, lehatárolásuk a későbbi tervezés feladata. (Pl.: oktatás és közművelődés, hagyományőrzés, kulturális turizmus, kulturális örökség digitalizálása, hungarikumok feltárása, anyanyelv ügye)

Infrastruktúra fejlesztés

A regionális magyar művelődési intézetek fejlesztése, bővítése Az intézményeket alkalmassá kell tenni arra, hogy erősítsék regionális szerepüket.

Magyar Házak támogatása

Ezek az intézmények a diaszpórában, szórványban élők nemzeti kulturális azonosságát megtartásának eszköze, háttere, letéteményesei, általában nagyon szerény anyagi és technikai lehetőségekkel

Országos ernyőszervezetek támogatása

Több magyar régióban széleskörű szervezettséggel, óriási civil aktivitással működnek együtt

az intézményrendszerrel, vagy pótolják az intézmények hiányát.

Humán erőforrás-fejlesztés infrastrukturális feltételei

Tematikus hálózatépítés

A közművelődés magyarországi és Kárpát-medencei szinten a legösszetettebb kulturális tevékenység. Értékeit, társadalmi szerepét, a kapcsolatok eredményes koordinálását csak tematikus hálózatokon keresztül lehet működtetni.

Tartalomfejlesztés

Gyermek közművelődés

Az országhatárokat nem ismerő nemzettudat megerősödése érdekében az a korosztály a legfontosabb számunkra, amelynek elkötelezettsége, stabil nemzeti értékrendje újabb évtizedekre határozhatja meg nemzeti értékeink, kultúránk továbbélését, védekezőképességét – immár nem az internacionalizmus, de a globalizáció káros hatásai ellenében. Pontos történelmi ismeretekkel rendelkező, érzelmileg elkötelezett gyermekeket kell nevelni – éljenek bármely régióban, bármilyen anyagi körülmények és kulturális motivációk között. Személyesen kell megtapasztalniuk egymás kultúráját, problémáit, mindennapi életét, s létrehozni a közös hagyományok alapján új értékeket a nemzeti összetartozás, a kulturális identitás jegyében.

A program segítséget adhat számukra az eligazodásban, a kapaszkodók keresésében, a magyar kultúra európai léptékű elhelyezésében, az európai és a magyar kultúra kölcsönhatásainak felismerésében is.

A program nem lényegtelen járulékos hatásai között említhető, hogy a személyes kapcsolatok kiterjedhetnek a résztvevő korcsoportok felnőttkori gazdasági, közéleti aktivitásának alakulására, melyek révén Kárpát - medencei léptékű gazdasági-kereskedelmi hálózatok jöhetnek létre.

Finanszírozás

A stratégiai célok alapvetően – a már megalkotott és kormányzati szinten elfogadott dokumentumokra építve – a tárcák közötti horizontális együttműködésekben valósíthatók meg. A Konceptió állást foglal a közművelődés széleskörű eszközrendszerét és társadalmi beágyazottságát figyelembe vevő konkrét partnerségi együttműködések mellett. Ahol pedig ez nem, vagy nehézkesen működik, önálló programok elindítására van szükség. A rendelkezésre álló hazai források mellett az EU regionális politikájában található források lehívása elengedhetetlen. Kiemelten kezelendő a Kreatív Európa program, amely a hatékony forrásallokáció érdekében már a tervezés időszakában komoly feladatokat vár el az Országos Közművelődési Konceptió valamennyi szereplőjétől, és a kultúrára az európai növekedés, a kreativitásfejlesztés motorjaként tekint.

VI. FEJEZET

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG DIGITALIZÁLÁSA – A DIGITÁLIS KULTÚRA SZEREPE A KÖZMŰVELŐDÉSBN

A szakterület jellemzői

A kulturális értékek digitalizálására irányuló törekvések több évtizedes múltra vezethetők vissza. Az első jelentősebb kezdeményezések állomásainak tekinthető az Országos Széchenyi Könyvtár állományának digitális feldolgozása, a Nemzeti Audiovizuális Archívum létrejötte, a Neumann Kht. adatbázisának elkészítése, az Európai Unió által 2007. évben létrehozott Europeana kulturális rendszerének nemzeti kulturális tartalmakkal történő feltöltése, a legnagyobb hazai közgyűjteményeket tömörítő Nemzeti Kulturális Digitális Dokumentációs Klaszter 2010-ben történt megalapítása, és a Magyar Nemzeti Digitális Archívum 2011-i megalapítása.

A Magyar Nemzeti Digitális Archívum (MaNDA) megalapításával a nemzeti kultúra digitális közgyűjteményének ernyő-szervezete jött létre, egységes rendszerbe foglalva a nemzeti kulturális örökség digitális tartalmait, egységes megjelenítési lehetőséget adva a kulturális tartalmak köznyilvánosság, kutató-fejlesztő szervezetek, a határon kívüli magyar ajkú kulturális területek és az oktatás számára.

A nemzeti digitális kultúra rendszerének és tartalmának létrehozásával új lehetőségek nyíltak meg a közművelődés fejlesztése számára, ami kiszélesíti a közművelődési rendszer számára korábban rendelkezésre álló lehetőségeket, a számítástechnika és informatika eszközeivel költség-hatékony, és igen sok embert elérő szakterületi fejlesztésekre nyílik lehetőség.

Stratégiai célok, várható eredmények

MaNDA Pontok létrehozása és kapcsolódása a Társadalomfejlesztési Központokhoz.

Az egész életen át tartó tanulás, tudásszerzés digitális pontjainak kialakítása, a digitalizált nemzeti kulturális értékek elérése a közművelődési intézményrendszerben.

- Kreatív és kulturális ipari információs és szolgáltatási pontok kialakulása,
- A nemzeti kulturális tartalmak esélyegyenlőség alapján történő hozzáférése,
- Digitális kiállítások – új közművelődési tartalmak fejlesztése,
- KDR – Kulturális Digitális Rendszer az önálló és csoportos tanulás támogatására – kiemelten kezelve az önképzés, az egész napos iskolai nevelés (napközi), a 8. osztályt követő tudásszerzés, a társadalmi felzárkóztatás támogatását. Az NRP 28-as és NRP 23-as intézkedés kiemelten kezeli a digitális kultúra szerepét a korai iskolaelhagyás és az egész életen át tartó tudásszerzés vonatkozásában.
- Digitális Kutatási Rendszer – Digitális innováció - a „vidéki” Kutatás-Fejlesztési tevékenység támogatása. A 2014-2016. évi Digitális Cselekvési Program alapján „Közgyűjteményi Kutatási Rendszer” fejlesztése, az országos akadémiai – kutatási – közgyűjteményi alpinfrastruktúra fejlesztéséhez kapcsolódó digitális tartalmak közművelődési pontokon történő elérhetővé tétele. A KKR (Közgyűjteményi Kutatási Rendszer) egy olyan kulturális adatbázist takar, amely jelentős mértékben túlmutat a kommunális és általános informális értékeket tartalmazó kulturális rendszerek tájékoztató és oktatási jellegű adatbázisán, a nemzeti és határon túli magyar érintettségű kulturális értékek egy olyan kibővített tartalmú adatbázisba kerülnek, amely lehetővé teszi a nemzeti kultúra értékeinek a már meglévő magyar és az európai kutatási információs hálózatokba történő integrációját. (GÉANT).
- Kultur-informatika fejlesztése, versenyképes szolgáltatások megjelenése az EU Kreatív és Kulturális Iparban. A kultúra területén dolgozó humán erőforrás kiegészítő informatikai szakképzése.

MaNDA Szakképzési Távoktatási Rendszer (SZTR)

A MaNDA Pontok szakképzésbe való bevonása modernizálja, költséghatékonyabbá és széleskörűen elérhetővé tesz szakképzési tartalmakat digitális formában. A hazai szakképzés ilyen irányú forradalmi megújítása – fejlesztése illeszkedik az Európai Unió élethosszig tartó tanulás koncepciójába, segíti a meglévő munkaerőpiaci elvárások szerinti átképzését, és a munkanélküliség csökkentését.

- Több mint 1000 szakképzési, továbbképzési pont létrehozása a közművelődési intézményrendszerben,
- On-line - digitális munkavégzés kiszervezése,
- Kredit rendszerű kamarai képzési rendszerben történő együttműködés – szakképzési és általános műveltségi és kulturális tartalmak létrehozása,
- Szakképzéshez, a tudás folyamatos megújításához kapcsolódó On-line vizsga pontok létrehozása.

Kultúr-On programsorozat

- A nemzeti kulturális értékek – színházi, filmművészeti, előadó művészeti, közgyűjteményi értékek teljes országot lefedő elérhetővé tétele, megjelenítése a közművelődési intézményrendszeren keresztül – a nemzeti és európai kultúrához való esélyegyenlő hozzáférés.
- Digitális Mozik és Digitális Színházak létrehozása – új dinamikusan megújuló és interaktív kulturális tartalmak megjelenítése a közművelődési intézményrendszerben.
- On-line – interaktív digitális kulturális kapcsolatok kialakítása és fejlesztése országhatáron belül, a Kárpát-medence és az EU tagországok településeinek, kulturális intézményeinek bekapcsolásával. (Testvérvárosi kapcsolatok fejlesztése, kapcsolódás az Európai Területi Együttműködés, és egyéb nemzetközi digitális kulturális programokhoz.)
- Országos és a Kárpát medencére kiterjedő kulturális tehetségkutatás és tehetséggondozás,
- A magyar kultúrájú települések, közösségek nemzeti identitásának erősítése, a lokálpatriotizmus, a nemzeti tudat és büszkeség fejlesztése,
- A települések kulturális értékeinek digitális megjelenítése, archiválása, vállalkozási, innovációs és idegenforgalmi értékteremtés.

Oktatási és Közművelődési Multifunkcionális Intézményrendszer

- A járási közművelődési intézményrendszer kialakulása kapcsán a kistépüléseken működő művelődési házak, kulturális központok helyi közoktatási intézményrendszerbe történő integrálása olyan módon, hogy „MaNDA Pont”-ként kialakulnak a települési közművelődési digitális szolgáltatások.
- A járási közművelődési intézményrendszer digitális kulturális szolgáltatásainak és infrastruktúráinak fejlesztése.
- A közművelődési intézményrendszer bekapcsolódása a nemzeti kreatív és kulturális ipari szolgáltatásokba, a szolgáltatások hazai és nemzetközi fejlesztéseibe.
- Kulturális Közfoglalkoztatási Program

Munkaiügyi Központokban regisztrált iskolázott, közép és felsőfokú végzettséggel rendelkező munkanélküliek bekapcsolása a digitális kultúra tartalom és meta-adatbázis fejlesztési rendszerébe az alábbi területeken:

- Digitális Települési Értékkataszter (Egységes Nemzeti Idegenforgalmi és Kulturális Adatbázis)

- Helytörténeti és kulturális értékek digitalizációja
- Idegenforgalmi értékek, látványosságok és vonzerők digitalizációja
- Természeti és épített környezeti értékek digitalizációja
- Aktuális kulturális információk digitalizációja
- Települési és megyei közgyűjteményi kulturális értékek digitalizációja
- Muzeális tárgyi és dokumentációs értékek digitalizációja
- Levéltári kulturális értékek digitalizációja
- Helyi és egyedi könyvtári értékek digitalizációja
- - Települési és megyei irattári dokumentációs értékek archiválása
- Önkormányzati irattárak archiválása
- Intézményi irattárak archiválása
- Magyar Nemzeti kulturális értékek egységes meta-adatbázisának létrehozása

A célok elérésének legfontosabb eszközei

- A MaNDA Pontok oktatási hivatkozásokat tartalmazó jogi feltételrendszerének kialakítása (egész életen át tartó tanulás oktatási pontjai) a közművelődési intézményrendszerben, lehetőséget biztosítva a kulturális tartalmak közösségi hozzáféréseinek kedvezőbb szerzői jogi feltételrendszerének kialakítására.
- A közművelődési intézményhálózat számítástechnikai és informatikai rendszereinek fejlesztése
- A közművelődési intézményhálózat telekommunikációs rendszereinek fejlesztése
- A közművelődési szakterületen speciális képzettségű „kultur-informatikai” szakemberek képzése, foglalkoztatása
- Új, digitális kommunikációs illetve „új-média” környezetben létrehozott művelődés szervező humánerőforrás képzése, foglalkoztatása
- Iskolarendszerű és iskolán kívüli, valamint szakirányú továbbképzésre és az életen áttartó tanulás képzési helyeinek kialakítására vonatkozó akkreditációs feladatok elvégzése.

Fejlesztések

- A Magyar Nemzeti Digitális Archívummal való együttműködés kialakítása, közös projektek, fejlesztési programok elindítása:
- Európai Unió pályázati források finanszírozásával megvalósítható fejlesztések
- Központi költségvetési forrásból megvalósítható fejlesztések
- Közfoglalkoztatási Program finanszírozásával megvalósítható projektek
- Szakképzési Program finanszírozásával megvalósítható projektek

VII. FEJEZET

IFJÚSÁGI KÖZMŰVELŐDÉS ÉS A KÖZOKTATÁS KAPCSOLATA

A terület jellemzői

Magyarországon az ifjúság oktatásának és művelődésének a fejlődése, a szakképzés intézményrendszerének kiépítése, valamint a művelődési alkalmak feltételeinek a megteremtése a 18-19. század óta szervesen összefügg a nemzet modernizációs programjával. Az 1868/38. népiskolai és az 1868/44. évi kisebbségi törvény a helyi hagyományok gondozásának törvényi kereteit biztosította. 1875-től, az egyesületek életét szabályzó belügyi rendelet megjelenésétől alakulnak nagy számban a művészet értését és művelését elősegítő, és a különböző foglalkozási rétegekhez és tulajdonosi csoportokhoz kötődő ének- és zenekarok, amatőr színjátszó csoportok, sportklubok és képzőművészeti iskolák.

A népoktatás és felnőttoktatás fejlődése jelentősen befolyásolta a monarchia társadalmának, közművelődésének dinamikáját, hiszen a közművelődés e két terület segítségével, ezen alapulva töltötte, és tölti be ma is hivatását az ország modernizációjában.

E folyamat az iskolahálózatok fokozatos differenciálódásával gazdagodott. Az iskolai képzési és nevelési programok a huszadik század folyamán számos formában kapcsolódtak az iskolán kívüli művelődési, közösségi, önképző alkalmakhoz. A vidéki Magyarország közművelődési életében meghatározó szerepet töltöttek be az olvasóköri körök. Ezek a körök a legkisebb településeken, de még a tanyavilágban is gyökeret tudtak eresztetni, hozzájárulva az ott élők tudásanyagának gyarapodásához, műveltségük elmélyítéséhez, többek között felolvasó esteket, ünnepségeket szervezve, máshol színjátszó körök, tánc csoportok életre hívásával. Ezeknek a köröknek a működése, egyáltalán a vidék közművelődése elképzelhetetlen a néptanítók, később a kántortanítók munkája nélkül. E pedagógus réteg példás hivatás- teljesítésre eredményeként a minden civilizációs vívmányt és előnyt nélkülöző parasztság is fokozatosan bekapcsolódhatott a nemzet kulturális vérkeringésébe. Ezek a tanítók voltak az iskolai oktatáshoz kapcsolódó – és a felnőttkori tanulást is elősegítő – közművelődési szakmunkának a kidolgozói és megvalósítói Magyarországon. A közösségformáló kezdeményezések további szép példái között említhetjük a cserkészetet, a hagyományörző foglalkozásokat, táborokat és szervezeteket, az ifjúsági sport- és kulturális versenyek. A huszadik század hetvenes éveitől ifjúság és közművelődés együttműködésének szép példái közé tartozik az általános művelődési központok életre hívása. Az általános művelődési központ-típusú (ÁMK) intézménybe integrálható közoktatási, közművelődési, informatikai, esélyegyenlőségi, valamint a településfejlesztést szolgáló egyéb funkciók és szolgáltatások költség-hatékonyan tervezhetők, az összehangoltan végzett tevékenységek eredményességi mutatói a kutatások szerint tartósan kedvezőek.

Napjainkra jócskán megérett a helyzet egy átgondolt és törvényi keretek között szabályozott ifjúsági szakpolitika megalkotására. A közművelődés feltétel- és eszközrendszere alapvető fontossággal bír e területen is. Az e fejezetben megfogalmazott ajánlások, a részterületek közötti érdekek katalizálása egyaránt szükséges feltételei közé tartoznak a megalkotandó ifjúsági törvénynek.

Az ifjúsági közművelődés általános jellemzői:

- Az iskolarendszerű és az iskolában megszerzett kompetenciákat tanórán kívül fejlesztő tevékenységeket egyaránt magában foglal. Az oktatási, a közművelődési és az ifjúsági szakemberek együttműködése, hiszen közös cél eredményes megvalósulása érdekében: a fiatalok hozzásegítése olyan kulturális, közösségi és személyiségfejlesztő élményekhez, amelyek hozzájárulnak értékrendjük kialakulásához és személyiségük teljessé válásához.
- Többnyire szabadidőben történő, önkéntes részvételen alapuló tevékenységek alkotják az ifjúsági közművelődés gerincét. Hangsúlyozni kell a részvétel kifejezést, hiszen

bármilyen ifjúsági közművelődési törekvés csak a fiatalok aktív bevonásával, igényeik, elvárásaik figyelembe vételével válhat sikeressé. A fiatalok által megfogalmazott igényeket, problémákat kell a középpontba helyezni.

- Az ifjúsági közművelődés fontos jellemzője, hogy célcsoportjuk elsődlegesen a fiatal korosztály, így generációs-jellegű szolgáltatásoknak is nevezhetjük ezeket. A szolgáltatások, programok e köre azonban szükségszerűen több generációt „célozhat.
- Az ifjúsági közművelődésben figyelembe kell venni azokat a horizontálisan működő nagyrendszereket, amelyek hozzájárulnak a különféle megfontolásból induló ifjúsági művelődést és fejlesztést szolgáló törekvések eredményeinek a szinergiájához, az információk mind teljesebb megjelenéséhez a művelődés és kultúra színterein, amelyek ezáltal válnak egyben a nevelés, az egyén-, közösség-, és társadalomépítés tudatosan egymásra épülő közegeivé.

Az ifjúsági közművelődés hivatása

A kultúra közösség-, érték-, és szemléletformáló erején és hatásán keresztül, önkéntes részvételen alapuló tevékenységek révén hozzájárulni egy testben és lélekben egészséges, értékek között választani tudó, saját és mások értékeit megbecsülő és tiszteletben tartó, saját alkotóerejét kiaknázni képes fiatal nemzedék megszületéséhez.

A közművelődés és a közoktatás területén történő fokozott feladatvállalással, az egymással szoros kölcsönhatásban álló területek mind az iskolarendszeren belüli, mind az iskolarendszeren kívüli képzés színvonala emelhető.

A modernizáció sajátos velejárója a városi lakosság növekedése és ez együtt jár a népesség jelentős részének életmód váltásával. Ebben a folyamatban a múlt jelentéktelenné vált, a különféle társadalmi csoportok és rétegek elidegenedtek hagyományaiktól, a korábbi nemzedékek kulturális mintáitól. Lazultak a generációk közötti kapcsolatok és az esetek jelentős részében elértéktelenedtek szülői minták. Ezek helyébe a globalizáció fogyasztói mintái léptek. Ennek magyarázata, hogy a számítógépek, számítógépes hálózatok az internet legnagyobb fogyasztói és használói kétségtelül a gyermekek és a fiatalok; ugyanakkor ezek az interaktivitás személytelenségét hordozó kínálatok erősítik legjobban elmagányosodásukat. **Az ifjúsági művelődés ebből következő lehetősége, hogy megszervezze azokat az alkalmakat, közösségeket, együttléteket, ahol ismét a személyesség, a tudatos értékválasztás és a részvétel, összetartozás élménye a meghatározó.**

E művelődési, tevékeny elsajátító folyamatban, annak eredményeként a kulturális örökség gazdagságának aktív elsajátításával, a hagyományörzés, hagyományápolás és -továbbadás összetartozás élményeinek sorozatában, a helyi, térségi és nemzeti azonosságtudat és önbecsülés megerősítésével a magyar kultúra iránt fogékony, a társadalmi összetartozás mikrovilágában erős generáció nőhet fel. Magyarország jövőjének kulcskérdése, hogyan tudnak a fiatalok felnőttként, a kultúra iránt is elkötelezett állampolgárként jelen lenni az ország életében és szűkebb környezetükben, hogyan tudnak választ adni a jövő kihívásaira.

A 20-21. század kulturális irányzataiból, művelődéspolitikai törekvéseiből helyes és tudatos értékválasztással igényes és alkotó fantáziával megáldott nemzedékek kerülhetnek ki az iskolapadok közül. Meghatározó ebben az értékválasztásban, hogy a magyar köznevelés évszázados hagyományaiból mai életünket is gazdagíthatja számos alkotói életmű, amennyiben azokhoz kreatívan viszonyulunk. Tartós alapot és kiterjedt bázist jelent törekvéseink számára többek között gróf Klebelsberg Kunó művelődéspolitikai munkássága, Németh László, Karácsony Sándor neveléseméleti és reformpedagógiai öröksége, és nem utolsósorban Kodály Zoltán egyetemes érvényű pedagógiai programja.

Az elmúlt évtizedek magyarországi közművelődésének egyik problémája a közoktatási és kulturális intézményrendszer működésének párhuzamossága, egymás nevelési programját

nem, vagy csak részben erősítő tevékenysége volt. Ennek következménye, hogy a gyermekek és fiatalok iskolán kívüli, vagy tanórán kívüli tevékenysége csak esetlegesen alapozódott az iskolai tevékenységekre és hatásokra.

Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy az egymást kölcsönösen támogató közművelődésnek és a köznevelésnek a válság meghaladásában és a társadalmi kibontakozásban tovább másra át nem ruházható hivatása van.

Az oktatási és kulturális szakpolitikák kölcsönös egymásra épülése szükséges. A közművelődés rendszerének megreformálása során a köznevelési tényezőket nem szabad figyelmen kívül hagyni, törekedni kell a köznevelésre fókuszáló szemlélet művelődési gyakorlatba történő integrálására. Magyarország jövője többek közt attól függ: mi lesz az oktatási intézményekből képzettséggel, diplomával és hasznos társadalomépítő szándékkal kikerülő fiatalsággal.

E közös munkába a diákönkormányzatok, az egyházak, mint közösségi tereket működtető, klasszikus pedagógiai hagyományokkal rendelkező szervezetek bevonása részben megtörtént, a folyamat felgyorsítása kívánatos és szükséges.

Stratégiai célok, eredmények

Fiatalok közvetlen megszólítása, bevonása a döntéshozatalba, élő párbeszéd folytatása

- legyen a fiataloknak lehetőségük és akaratuk arra, hogy részt vegyenek a civil társadalom és a kultúra életében
- a kormányzat és az önkormányzatok legyenek felelősek azért, hogy a fiatalok érdekében kidolgozott oktatási, társadalmi és kulturális stratégiákat vezessenek be, ezek kidolgozásába vegyenek részt az érintettek is
- segítenünk kell, hogy aktívan és közvetlenül bekapcsolódhassanak hazánk és lakóköznyezetük közösségeinek fejlesztéseibe
- lehetővé kell tennünk, hogy az érintettek, a fiatalok részt vegyenek minden szinten a döntéshozatalban és minden, az ifjúságot érintő program előkészítésében, megtervezésében és végrehajtásában.

Oktatási és kulturális ágazat feladatainak összehangolása

- képzések rendszerének megújításával a szakpolitikák tartalmi azonosságának tematikus megjelenítése a tananyagokban
- ifjúságnevelés képzési tartalmainak szakirányú, kulturális szakképzéssel történő kiegészítése
- modell értékű példák, jó gyakorlatok adaptálása: a hallgatók és a helyi közművelődési, kulturális intézmények, valamint előadó-művészeti szervezetek közötti együttműködések kialakítása: színházakkal közös projektek, szakmai gyakorlat, tárlatvezetés a gyűjteményekben, múzeumokban
- ifjúság motiválása a kreditrendszer reformjával, műveltségi modulok beépítése az oktatási struktúrába
- fontos célunk, hogy érvényesítsük a kultúra és az erőforrás-felhasználás közötti kapcsolat szoros összefüggését. Stratégiánknak fontos eleme a *helyi tudás, a helytörténet ismerete* (a helyi közösség, annak történeti környezet és a közösség kulturális identitása).

Egyházak, társadalmi szervezetek szerepvállalásának, az ifjúság közművelődési fejlesztésébe történő bevonásának erősítése:

- eszme- és tapasztalatcsere: egyházakkal, társadalmi szervezetekkel, önkormányzatokkal, ágazati minisztériummal, társ-minisztériumokkal,

- együttműködés oktatásért felelős államtitkársággal, egyházakkal, oktatási intézményekkel,
- hosszú távú ifjúság segítő stratégiák kidolgozása, tehetséggondozás, tudás- és értékfókuszú hangsúlyozása.

Ifjúsági közösségi terek kialakítása, a fiatalok világképéhez igazodó, korosztály specifikus szórakozási igények kielégítése:

- modellek kidolgozása a kulturális szakemberek által városi és falusi szinten,
- megfelelő módszerek és eszközök alkalmazása a globalizáció és a média fiatalokra és gyermekekre gyakorolt káros hatásának ellensúlyozására,
- az ifjúság saját nyelvén történő megszólítása, igazodva korunk technikai vívmányai által nyújtott 21. századi modern valósághoz,
- kötelező iskolarendszeren kívüli rendezvények, programok, előadások szervezése,
- gondoskodni kell arról, hogy az oktatás harmonikusan fejlessze megismerő, érzelmi képességeiket, elősegítve, hogy kreatív és felelős egyénként gondolkozzanak és cselekedjenek,
- magas színvonalú kultúrát közvetítő foglalkozások, szakkörök, tanfolyamok, művészeti és hagyományőrző táborok szervezése különböző területeken: néphagyomány ápolása: népművészet, népzene, néptánc, készségfejlesztő foglalkozások, kézművesség, történelmi témájú ismeretterjesztő előadások, igényes filmművészeti alkotások vetítése, drámapedagógia, tematikus színházlátogatás, kulturális utazások (osztálykirándulások) szervezése,
- alapvető fontosságú hangsúlyozni, hogy a gyermekek és fiatalok a kulturális hagyományok hordozói kell legyenek, amelyek összekötik őket az elmúlt nemzedékekkel.

Eredmények:

A stratégiai célok teljesülése esetén többféle kedvező eredménnyel számolhatunk.

A kultúra megőrzése, terjesztése és teremtése révén igényesebb ízlésű, alkotói energiáit jobban kiaknázni képes fiatal nemzedék születhet, amely személyesen köteleződik el a közösségi élmény és az értékteremtés mellett.

Fontos eredmény az is, hogy a helyi, a magyar és az egyetemes kultúra értékeinek megismerése által a fiatalok nemzeti identitása, lokálpatriotizmusa, ugyanakkor interkulturális toleranciája is fejlődik.

A köznevelés és közművelődés kölcsönösen egymásra épülő fejlesztésével mind az iskolarendszeren belüli, mind pedig az azon kívüli oktatás, tanulás és művelődés színvonala javul. Olyan tudás- és szakemberháttér alakul ki, amely alkalmas a fiatalok kulturális önszerveződéseinek és tevékenységeinek orientálására, személyiségfejlődésük kiteljesedésére anélkül, hogy kreativitásukat korlátozná.

A párbeszéd és a részvétel eredményeként olyan fiatal nemzedék vehet részt a társadalmi gondok megoldásában és a kibontakozás elindításában, amely nem csupán befogadóként és a folyamatok elviselőjeként éli mindennapjait, hanem kreatívan, a változásokhoz történő sikeres alkalmazkodással oldja meg a saját életében, közösségeiben és a magyar társadalomban jelentkezős és általa befolyásolható problémákat.

A célok elérésének legfontosabb eszközei

Fenti célok megvalósításhoz szükséges legfontosabb tényezők: a jogi és pénzügyi alapok biztosítása, valamint a szemléletváltás.

Jogi alapok:

- hiányt pótló ifjúsági törvény megalkotása
- további ágazati jogszabályok megalkotása, változásokra reflektáló módosítása:
- Magyarország Alaptörvénye és a közelmúltban elfogadott sarkalatos törvények joganyagát figyelembe vételeivel az összhang megteremtése a Magyar Közművelődés Országos Szakpolitikai Koncepciója és a közösségi művelődés szakmai jövőképe között
- ifjúságsegítő képzések indítása

Pénzügyi alapok:

- projektek meghirdetése, pályázatok kiírása: fiatalok számára motivációs lehetőségek kínálása irodalmi, zeneművészeti, népművészeti témájú pályázatokkal,
- Határtalanul programmal való összekapcsolódás, együttműködés,
- további pályázatok kiírása határokon átnyúló oktatási és kulturális együttműködések támogatására,
- kulturális és oktatási célú pályázatok ötvözése: az ifjúság egyszerre tanul és értékkel gazdagodik.

Fejlesztések

A beavatkozások címei:

- képzések: szakképzés, felsősokú képzés, iskolarendszeren kívüli oktatás,
- humán erőforrás: ez elsősorban a fentebb már említett szakemberképzést jelenti, illetve ide tartozik az oktatási és kulturális feladatok és területek összehangolása is (kulturális szocializáció elősegítése a fiatalok számára),
- pedagógus képzés tematikai bővítése a művelődésszervező kompetenciák tananyagba történő beépítésével,
- kulturális szakemberképzés kínálatának bővítése,
- forrásallokáció: fel kell mérni, hogy milyen források, pályázati lehetőségek és támogatási formák állhatnak rendelkezésre.

Támogatási forma és pénzügyi háttér:

Állami- és önkormányzati támogatások:

- kormányzati, miniszteriális és önkormányzati támogatás biztosítása a direkt módon kiemelt nemzeti és nemzetközi jelentőségű feladatokra (pl.: nemzetközi gyermek és ifjúsági találkozók, közös kulturális alkotások, összmagyar rendezvények, kiadványok készítése, ünnepek, stb.)

Támogatható tevékenységek:

- értékközpontú kulturális folyamatok: népművészet, hagyományőrzésre és átadásra irányuló foglalkozások, alkotótáborok, tehetséggondozó táborok, irodalmi, előadó-művészeti és képzőművészeti szakkörök, zene és táncművészeti tanfolyamok, drámapedagógia, színjátszás, kézművesség, sport,
- külön kiemelendő, hogy az UNESCO által a szellemi világörökség részévé nyilvánított magyar táncház mozgalmat nemzeti megbecsülésben kell részesíteni, erőfeszítéseket kell tenni a fiatalok körében való népszerűség növelésére.
- az alkotómunka lehetőségének megteremtése művészeti, hagyományőrző és kézművességgel foglalkozó ifjúsági kezdeményezések számára (pl. alkotóházak, műhelyek, galériák létrehozása és támogatása),
- határokon átnyúló és hazai együttműködések, ifjúsági kulturális turizmus fejlesztése, határon túli magyar területek látogatása osztálykirándulási kereteken belül,
- a Kárpát-medencei magyar szellemi és kulturális értékek és örökség megismertetése a fiatalokkal, valamint a Magyarországon élő nemzetiségek kulturális értékeinek és örökségének bemutatása a fiatalok számára,
- a környezettudatos gondolkodás kialakulásának támogatása a fiatalok körében,
- az info-kommunikációs technikák és a közösségi felületek felhasználása az ifjúsági közművelődés érdekében, ifjúsági kulturális kiadványok, akár online formában is,
- társintézmények bevonása, partnerség erősítése a szakmai, civil szervezetekkel, valamint a különböző partner-intézményekkel (szinergikus hatások, költségracionalizálás),
- a helyi és regionális ifjúsági közművelődési intézményrendszer megerősítése, továbbfejlesztése, intézményhálózat korszerűsítése, újszerű, multifunkcionális ifjúsági közösségi terek kialakítása, fiatalok igényeinek felmérése,
- társadalmi szervezetek és a civilszféra által vállalt feladatok, önkéntesség:
- a diákok önkéntes részvételét elsősorban a közösségi művelődés területein kellene ösztönözni, érvényesíteni kell az új köznevelési törvény erre vonatkozó szabályait. Különösen meg kell becsülni a „kulturális örökség önkénteseit”, elő kell segíteni, hogy a közösségek önkéntes csoportjaiban különböző generációk tevékenykedjenek együtt.

VIII. FEJEZET

A MAGYAR NYELV ÜGYE

A terület jellemzői

A magyar művelődés ügye több mint fél évezrede elválaszthatatlan a magyar nyelvtől. Erős középkori alapokra támaszkodva előbb a reformáció, majd a XVII. századtól megújuló katolicizmus ismerte fel a műveltség anyanyelvű kiterjesztésének jelentőségét. Az ennek nyomán kialakuló magyar iskolarendszer alapozta meg azt az igényt, amelyet Bessenyei György a XVIII. század végén így foglalt össze: „Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem”. A XIX. századi nyelvújítás, a kötelező oktatást-nevelést térben és időben kiterjesztő törvények sora, a fejlett magyar nyelvű kulturális intézményrendszer kialakulása együttesen eredményezte azt, hogy a közelmúltig nemcsak a teljes értékű mindennapi élethez szükséges tudás, hanem a legtöbb tudomány alapvető, sok szakterületen pedig ezt jóval meghaladó mértékű ismeretanyaga is elérhető, megtanulható volt magyarul. Anyanyelvnek és műveltségnek ez a – nem minden nép esetében nyilvánvaló – összefüggése a magyar kultúrának olyan erős sajátossága, amely az utóbbi két évszázadban szorosan összekapcsolódott nemzeti identitásunkkal. A magyarságtudatot meghatározó közös műveltséganyag tekintélyes része verbális jellegű; a mindenkitől természet adta módon elhatároló anyanyelven túl a vokális nép- és népszerű zenéből, a magyar költészetből, dráma- és prózairodalomból, filmművészetből származó hagyomány. Jövünk alapkérdése, hogy nyelvünk az egész nemzeti közösség életében továbbra is betöltheti-e azt az értékőrző, -teremtő, -közvetítő, közösségi összetartó és demokratizáló szerepet, amelyet eddig játszott. Miközben ugyanis a magyar nyelv – egészét tekintve – ma is alkalmas a mindennapi, egyéni és közösségi lét teljes szférájára kiterjedő használatra, több veszélyforrásra is fel kell hívni a figyelmet, és cselekedni is kell ellenük. Egyrészt határainkon kívül sok százezernyi nemzettársunkat fenyegeti egyre gyorsuló nyelvi asszimiláció (mind több magyar számára nem lehetséges és nem érdemes elsajátítani és továbbadni anyanyelvének egyes funkcióit), másrészt határainkon belül is léteznek olyan nyelvhasználati problémák, amelyeknek következményei a versenyképes, esélyegyenlőségen alapuló, korszerű nemzeti közösség jövőjére kedvezőtlenül hatnak. Ismeretközvetítő szerepén túl nyelvünk közösségi viselkedésünk közege is; használatának állapota tehát nemcsak következménye, hanem alakítója is a magyarság állapotának, a nemzet jövőjének. A nyelvi műveltség a viselkedés-kultúra része, fejlesztése tehát közérdek.

A Kormány ezt fölismerve helyezte előtérbe 'a magyar nyelv, gondolkodás és kultúra' támogatását, a demokratikus normák helyreállításának keretében a 'nyelvi durvaság' elleni fellépést, s ezért vállalja, hogy 'egyedülálló nyelvünket, a magyar kultúrát, a magyarországi nemzetiségek nyelvét és kultúráját' ápolja és megóvjá. Ez az elkötelezettség jelenik meg az Alaptörvény Alapvetésében: „Magyarország védi a magyar nyelvet”. A nemzeti kultúránk anyanyelvűségével hagyományosan összeforrt közművelődés feladata és felelőssége, hogy ebből a tevékenységből kivége a maga részét.

Meghatározó célok, várható eredmények

A közművelődés rendszerének, kormányzati programjának megfelelő szerepet kell kapnia a magyar nyelv értékeinek megőrzésében és népszerűsítésében, gazdagságának és versenyképességének megtartásában és fejlesztésében. A nyelvünkben őrzött hagyomány megtartása és továbbadása elengedhetetlen a magyar nemzeti kultúra történeti folyamatosságának fenntartásához, a politikailag széttagolt, kultúrájában azonban egységes, az esélyegyenlőség fokozásával saját tartalékait kiaknázó magyar nemzet fennmaradásához. A magyarság döntő többsége számára az anyanyelv továbbra is a szaktudás és a korszerű

műveltség elsajátításának alapja és eszköze marad, az államnak tehát gondoskodnia kell arról, hogy ez az eszköz mindenkinek, lehetőleg az élet minden területén, korszerű tartalommal és elérhetően rendelkezésére álljon.

Az Országgyűlés 2010-ben Alaptörvénybe iktatta a magyar nyelv védelmének kötelezettségét, 66/2011. (IX. 29.) számú határozatával felkérte a Kormányt, hogy a legszélesebb szakmai és társadalmi nyilvánosság bevonásával 2011. június 30-ig alkosson képet a magyar nyelvhasználat helyzetéről, s ennek alapján készítsen elő intézkedési tervet a szükséges lépések megtételére.

A célok elérésének legfontosabb eszközei

Az országgyűlési határozat végrehajtásának munkálatai megkezdődtek. A helyzetkép elkészülése és elfogadása után jelölhető csak meg pontosan, hogy a magyar közművelődés rendszerére ezen a területen milyen feladatok várnak.

Az anyanyelvápolással foglalkozó, kárpát-medencei és szórványmagyarságot egyaránt képviselő civil szervezetek közül néhány már eddig is bekapcsolódott a dokumentum elkészítésébe, várható, hogy a további egyeztetésben számuk nőni fog.

A helyzetkép összeállításának jelenlegi szakaszában valószínűsíthető, hogy a magyar jogalkotásnak törvényi szinten nem kell jelentős változtatásokra törekednie (kivétel lehet a gazdasági reklámok és az üzletfeliratok, továbbá egyes közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételéről szóló 2001. évi XCVI. törvényhez kapcsolódó részletes szabályozás kidolgozása és az Európai Unióval fenntartott kapcsolatok felhasználóbarát magyarnyelvűsítése). A külföldi magyarság – különösen a szomszédos államokban élő magyarok – magyar nyelvhasználatának támogatásának az adott országban létező jogi keretek maximális kihasználására, s az iskolarendszerű oktatás támogatásán kívül közművelődési, felnőttképzési és nyelvi tájékoztató programokra kell irányulnia.

A közművelődésnek az újjászerveződő köznevelés rendszeréhez igazodva, vele együttműködve kell megtalálnia az egész napos iskola tevékenységéhez illeszthető, illetve a kötelező iskolai nevelésből kikerülő korosztályok számára alkalmazható, anyanyelvi tudást és kompetenciákat fejlesztő programok kidolgozásának és végrehajtásának módját.

IX. FEJEZET

HAGYOMÁNYÁPOLÁS

Hagyományápolás, népi kultúra

A hagyományápolás ma a magyar közművelődés megkülönböztetett része, nem csak azért, mert a népművészet igen nagy részét sikerült a kihalás előtt dokumentálnunk, de azért is, mert hovatovább a hagyományápolás a népművészet továbbélésének egyetlen terepe és eszköze. A hagyományos paraszti társadalom és az általa a legutóbbi évtizedekig őrzött ősi kultúra eredeti közegében, a falvakban, szétesett, megsemmisült, a globalizáció napjainkban éppen a kegyelemdőfést adja neki. Jogos az aggodalom is, hogy ha nem figyelünk oda, a paraszti hagyomány lassú eltűnésével pillanatok alatt elveszíthetjük kollektív kulturális emlékezetünk meghatározó részét. Ma már kulturális közhely, hogy a neves elődök már az I. világháború előtt törekedtek arra, hogy a magyar népzene műzenei életünk alapjába beépítsék. A népművészeti tárgyak felfedezése és divatja már a XIX. század utolsó negyedében megindult. Bartók Béla, Kodály Zoltán, Lajtha László, hogy csak a legnagyobbakat említsük, hatalmas életművük nagy részét a magyar népzene gyűjtésének és rendszerezésének szentelték. Ehhez csatlakozott az 1930-as évek elejétől kezdve a népi táncmozgalom is (Gyöngyösbokréta, regőscserkészés). Az 1951-ben megalakult, a Corvin téri Budai Vigadóban működő Népművészeti Intézet volt az első „hivatalos” intézmény, amelynek feladatává vált az ilyen jellegű tevékenység támogatása, az egész akkori amatőr népi mozgalom szervezése és irányítása. Szintén ebben az évben kapta meg Rábai Miklós a Magyar Állami Népi Együttes megalapításának és művészeti vezetésének feladatát. Mellettük az amatőr néptáncgyűttesek műhelyei, valamint a folklórfesztiválok váltak a kibontakozó új színpadi néptánc-alapú törekvések színtereivé. A '60-as években aztán a népművészet intézményi képviselője ismét háttérbe szorult, tanulmányozása és közművelődési hasznosítása újabb lendületet csak a '70-es évek közepén, az elindult táncház-mozgalom révén kapott.

Táncházak 1972 óta rendszeresen, folyamatosan működnek Magyarországon. Budapesten a hét minden napján, országszerte körülbelül 50, heti rendszerességgel működő táncház van ma is, jellemzően városokban, és sok a határokon túl is. A mozgalom különösen nagy szerencséje, hogy olyan elméleti és gyakorlatias gondolkodással is bíró tudósai voltak és vannak, mint Martin György, Kallós Zoltán, Andrásfalvy Bertalan vagy a Pesovár testvérek. A tudományos alapokra épülő közművelődési munkát a mozgalom első kitalálói, résztvevői, ma már nagy „öregjei” – a fentiek mellett Halmos Béla, Sebő Ferenc, Tímár Sándor vagy Novák Ferenc – szintén fontosnak tartották és beleplántálták a következő nemzedékekbe. Az intézményi hálózat leépülésével, a táncház-mozgalom felvirágzásával a hagyományápolásban a korábbi mozgalmakból, valamint a táncházból kinőtt civil népművészeti egyesületek, alkotóműhelyek vállalták át a vezető szerepet. Ebből következik, hogy a hagyományörzés területén is megnőtt a szerepe a szabadidős, önkéntes, közösségformáló tevékenységnek. Képletesen: ma már nem vadvirágos réten kaszálunk, hanem örülünk, ha a kiskertünkbe mentett virágokat gondozni tudjuk, és abból kerül asztalunkra nap mint nap egy-egy csokor.

A paraszti hagyomány spontán átélésének, használatának új helyszíneit is megteremtette a táncház-mozgalom. A „Nomád nemzedék” jelzővel illetett kulturális folyamathoz tárgyalgó mozgalom is tartozik, amelynek törekvései az élet minden területére kiterjedtek, és tárgyaló- valamint környezetformáló, közösségteremtő erőt jelentenek napjainkban is. A mindennapi élet ruházatában, használati tárgyaiban, szokásaiban, ünnepeiben életmódszerűen van jelen az örökölt szellemi kultúra. Az aktív befogadó közönség részvétele és állandóan újratereztető érdeklődése teszi lehetővé e hagyományos kultúra fennmaradását, értékeinek megőrzését, minél szélesebb körű megismerését és elsajátítását, az örökség továbbadását. A Hagyományok Háza mellett a mozgalomhoz kötődő országos és helyi civil szervezetek ma már összefogják az érdeklődőket, közösségeket és csoportokat, akik érdeklődnek és tesznek is hagyományaink fennmaradásáért. Az erőre kapó felsőfokú művészetoktatás a mozgalmakból verbuvál oktatói és művészetápolást a kialakuló oktatási intézményrendszer igényeinek kielégítésére.

Szervezeti átalakulások a rendszerváltástól

1989-ig jórészt a művelődési házak adtak helyet a közművelődés szerteágazó tevékenységének, többek között patronálói, menedzselői tevékenységét is ellátták, a különböző szakterületek amatőr művészeti területein működő, és a népművészeti – zene, ének, tánc, kézművesség – együtteseknek, köröknek, közösségeknek. A megyei művelődési központok munkatársai a rendszerváltás idején specializált területeket képviseltek, így minden intézményben volt olyan szakelőadó, aki népművészettel foglalkozott.

Az eltelt 20 év alatt a művelődési házak tevékenysége jelentősen átalakult. A különféle amatőr művészeti együttesek nagy számban egyesületekké alakultak át, amelyeknek a helyi művelődési házak biztosították szellemi és tárgyi infrastruktúráját, de nagyon sok helyen megfigyelhető, hogy az egyesületek az önkormányzatok által fenntartott civil házakban kaptak elhelyezést, s így módon leváltak a művelődési házakról.

A népművészet területén működő közösségek élen jártak a szervezeti átalakulásban, melynek eredményeként egyesületté, alapítvánnyá, vagy közalapítvánnyá váltak. A népművészeti szakterületek közül a néptáncal foglalkozó szervezetek sok helyen létrehozták művészeti alapiskolájukat is, amely vagy magánfenntartásban, vagy közalapítványi fenntartásban működött. A népi kézművességgel foglalkozók egyesületeket hoztak létre.

A népművészeti szervezetek létrehozták az országos szakmai érdekvédelmi szervezeteiket – Muharay Hagyományőrző Egyesület, Örökség Gyermek Népművészeti egyesület, Népművészeti Egyesületek Szövetsége (NESZ), Martin György Néptáncszövetség, Táncház Egyesület, stb. Az országos szervezeteknél találunk menedzsment-tudással rendelkező szakembereket, ezzel szemben a megyei, vagy kisebb térséget összefogó egyesületeknél ilyen tudással rendelkező szakember nincs. Azok, akik jól értenek a néptánchoz, vagy kézművességhez, nem biztos, hogy profi módon meg tudnak szervezni egy megyei rendezvényt, vagy éppen egy továbbképzést, noha ez a feladat általában rájuk hárul.

2011-ben például a NESZ tagszervezeteinek gazdálkodásra, tevékenységre vonatkozó összegzése, amelyből megállapítható, hogy az 54 tagszervezet közül mindössze 9-nél van olyan rész-, vagy főállású munkatárs, aki ellátja a szervezet és a szakterület menedzselését. A szervezetek döntő többsége nem rendelkezik épületbeli és tárgyi eszközökkel. Pénzbeli megtakarítás nincs. Ezzel szemben ők szervezik a népi kézművességgel kapcsolatos megyei eseményeket, ők fogják össze az alkotókat, szervezik a képzésüket, a megyei találkozókat, minősítéseket, zsűrizéseket.

Stratégiai célok, várható eredmények

A Nemzeti Együttműködés Programja kimondja: „a társadalmi kohéziót tudatosan újjáélesztő, közösséget formáló kormánypolitika megvalósítására törekedni nemcsak eszmeileg és erkölcsileg kiemelt cél, hanem ésszerű és egyben hatékony is.” A közösségek megerősödésén, a társadalom mikrovilágának kiteljesedésén múlik az ország jövője. A közösségi szemlélet, illetve az egyének és a közösségek együttműködésének fejlesztése biztosíthatja a program helyi, lokális eredményességét.

A hagyományápolás szakágai ideális esetben a honi közművelődés infrastruktúráját használja, de kiemelkedő szerepe van a hagyományaink gazdagságának, közösségi identitásunkban betöltött szerepének köszönhetően. A hagyományápolás nem valósítható meg a civil társadalom és szervezeteinek megszólítása és közreműködése nélkül.

Stratégiai célunk a közösségépítés, az egyén bevonása a közösségbe, ismeretek átadása a közösség által, a tudomány legújabb eredményei alapján, továbbá a fiatalok számára történő tudásátadás, a tehetséggondozás.

Stratégiai célunk, hogy működésünket a néphagyomány minél több területére terjesszük ki,

ugyanakkor lehetővé téve, hogy az érdeklődők a maga szinkretizmusában ismerhessék meg és élhessék meg a néphagyományt.

Szakmai céljaink elérése érdekében elengedhetetlen a tudományos területtel (MTA), a közgyűjteményi, valamint a művészeti, és oktatási területtel való szoros kapcsolattartás.

Munkánk legfontosabb végső várható eredménye a néphagyomány életben tartása, közkultúrává, élhetővé tétele a XXI. század embere számára, tudományos bázison. Ha nem végezzük el dolgunkat, nagyon gyorsan holt anyaggá válik mindaz, amit még élőként megszerettünk.

Állandó lehetőséget kell teremtenünk a folyamatos megújulásra. Bartók vallomása a népművészet minden jelenségére alkalmazható: „Más szóval: szerintem nem elegendő, ha csak múzeumokban elraktározott paraszzenével foglalkozunk. Mert a lényeges az, hogy a paraszzenének szavakkal le sem írható benső karakterét vigyük át a műzenénkbe, hogy átömlesszük belé a paraszti muzsikálás levegőjét. Nem elegendő csupán paraszzenemotívumok vagy ilyen motívum-utánpótlások beléoltása a műzenébe: ilyesmi csak külsőséges felcífrázáshoz vezetne.”

A célok elérésének legfontosabb eszközei – fejlesztési irányok

A hagyományápolásnak minden kijelölt stratégiai területen van mondanivalója, feladata és jól lehatárolható tevékenységi köre.

A közművelődés alapintézményei, az önkormányzatok és a területi szintek összefüggésében a kapcsolattartás sokrétűsége a meghatározó. A Hagyományok Házána e területen szolgáltató, valamint szakmai továbbképző funkciója is van. Fontos, hogy e területen olyan kapcsolati háló, információs rendszer alakuljon ki, ami segíti, koordinálja a szakmai és a működési tevékenységet. Programokat, tevékenységeket koordinál, tájékoztat jogszabályok, működési szabályok, változásáról, aktuális pályázatokról, információt közvetít. A hagyományápolás és a közösségépítés területünkön erősen személyfüggő. Nagyon fontos feladat a „bázis emberek” közötti biztos kapcsolatrendszer biztosítása és informális becsatlakoztatása a HH létrehozandó civil osztályára. A legfontosabb azonnali stratégiai cél a megyei rendszerbe való beépülés, a megyei szintű hálózatosodás.

A hagyományok átadása napjainkban jellemző módon a *felnőttképzés* területén valósul meg, melynek keretei a meglévő közművelődési intézmények, és a bázisai civil szervezetek. Épp a szervező szakember és az életképes szervezetek hiánya miatt az elmúlt években a képző helyek száma radikálisan csökkent. A felnőttképzés szakmai bázisát jelenleg is a Hagyományok Háza jelenti, de fontos stratégiai feladat e képzést folytató szervezetek segítése, és a területi egyensúly helyreállítása. Súlyponti kérdés az „örökség” szakmák szakmacsoportként való kialakítása, hiszen e tudás átadásának finanszírozását, a képző helyek támogatását a munkaerőpiac mellett a kulturális örökség átadásának fontosságának kell meghatározni.

A közösségfejlesztés, közösségi művelődés feladat-és intézmény rendszerének átalakítása

Hagyomány és közösség egymástól elválaszthatatlan fogalom. Régen a közösségek teremtettek hagyományt, ma a hagyomány teremt közösségeket. A közművelődés világában a hagyományápoló közösségek jelentik a legszámosabb, legéletképesebb közösségeket. Stratégiai cél vezető szakembereik tudásfrissítésének megoldása, valamint e közösségek számára a működési feltételek biztosítása.

Nem piramisrendszert építünk, helyette a hálózatépítést, a szakmai civil szerveződések területi rendszerbe való szervezését ajánljuk (a helyi – egyesületi és az országos intézményi – Hagyományok Háza szint megvan, működik). Az ezt segítő, szolgáltató és kapcsolattartó hálózat azonban a megyei közművelődési intézmények lebontásával megroppant. A majdani szaktörvényben biztosítani kell, hogy megyei közművelődési feladatot ne csak intézmény, hanem szolgáltatási szerződéssel civil szervezet is elláthasson. (A jelenlegi törvényben ez a lehetőség még benne van. A népi kézművesség területén három szervezetnek van

megállapodása, egy megyei és két helyi önkormányzat kötött ilyen – Miskolc, Törökszentmiklós, Békés Megye.) A népművészet területén megvan a szaktárca országos szakmai intézménye, a Hagyományok Háza, és megvannak a helyi intézményekhez kötődő népművészeti közösségek, vagy az önálló egyesületek. A kapcsolatrendszer laza, mert hiányzik a közbülső láncszem, a megyei kapcsolat.

Ennek értelmében minden megyében egy néptáncos, népzenevel foglalkozó egyesületet és egy népi kézművességgel foglalkozó egyesületet kellene időszakosan, pl. öt évre megbízni a szakterület megyei szolgáltatásainak, információközvetítéseinek feladatkörével. A megyei közművelődési intézmények az adott megyében működő és megbízott, népművészettel foglalkozó szervezetekkel közösen gondoskodnának a szakterület rendezvényeinek, képzéseinek, információáramlásának közművelődési megvalósításáról.

Ha a fent leírtak megvalósulnának, akkor közművelődési megállapodást köthetne pl. a Hagyományok Háza a 19 civil szervezettel, de lehetnének a megállapodást kötők a megyei kormányhivatalok is, a HH mint szakmai javaslattevő közreműködésével. Ebben az együttműködésben a szakterület biztosítaná a szakmaiságot és a „mozgalmi erőt”, a megyei intézmény a menedzsmenti tudással és anyagi támogatással járulna hozzá az eredményhez.

Kulturális vidékfejlesztés – kulturális turizmus

A lokális kultúra a kulturális vidékfejlesztés egyik kitörési pontja. A helyi kézműves (mezőgazdasági) termékek speciálisan helyi jellegű csomagolása, a vendéglátó, vendégfogadó helyek helyi jellegzetességű arculatának kialakítása, a hagyományos helyi konyha- és ételkultúra, annak elkészítése, tálalása igényes kézműves tárgyakkal, a vendéglátók hagyományos, de ma is hordható viseletének elkészítése a hagyományok megelevenítésével, a kulturális vonzerő növekedésével helyi foglalkoztatást, népességmegtartást jelent. Ennek egyik előfeltétele a helyi hagyományok helyi szintű összegyűjtése, közkinccsé tétele és hasznosítása, a zsűrizett, igényes, szakmailag minőséget jelentő hiteles kultúraközvetítés, amely a folklór és tárgyi kultúra vonatkozásában egyaránt fontos. Ezen a területen még rengeteg a tennivaló. Néhány, a teljesség igénye nélkül: a borutakhoz hasonlóan tematikus hagyomány-utak, ifjúsági vándortáborok útvonalainak kialakítása, helyi minőségbiztosítási védjegyek rendszerének kialakítása (Hungarikum törvény), zsűrizett népi iparművészeti termékek népszerűsítése, helyi mives termékek üzlethálózatának, műhelygalériáknak kiépítése.

Határon túli magyar kultúra, magyarországi kisebbségi kultúrák - a hagyományápolás Kárpát-medencei egysége

Már nagy klasszikusaink, Bartók, Kodály, Lajtha a maga egységében szemlélték a Kárpát-medencét: miközben a lokálist gyűjtötték, a teljeset foglalták rendszerbe. A hagyományápolás az a terület, ahol a teljes nemzet a legkönnyebben felmutatható, hiszen máig szellemében őrzi a régi területi egységet. Ezen a területen feladat a hagyomány átadásának módszertanát, a „magyar modellt,” mely az eredeti anyag anyanyelvi szintű elsajátításán alapul, először is az itt élő nemzetiségeknek átadni (a szlovákok felé ez már sikeres), majd lehetőség szerint, mint „jó gyakorlatot” (UNESCO), jó példát exportálni. Szintén fontos lenne, ha meg tudnánk szomszédjainkkal egyezni közös felterjesztésekről a Szellemi Kulturális Örökség listájára. Az egység jegyében lenne lényeges, hogy a hagyományápolás hazai civil szervezetei integrálni tudják információs láncukba határon túli partnereiket is, amelyen keresztül megvalósulhatnak például tapasztalatszerzési lehetőségek biztosítása, a hazai képzési módszertan, képzési programok határon túli akkreditációja.

A szellemi kulturális örökség digitalizálása

Az eredeti gyűjtések (folklór és tárgyi népművészet) digitalizálása és közkinccsé, elérhetővé tétele az a biztos forrás, amiből a képzések, valamint a működő közösségek, egyéni alkotók, előadóművészek táplálkozni, meríteni tudnak. A Hagyományok Háza megalakulása óta alapfeladatként végzi mind a digitalizálási, mind a katalogizálási és adatbázis-építő munkát. Munkánk eredménye az az együttműködés, mely területünkön megvalósulni látszik, és amely

lehetővé teszi adatbázisunknak Kárpát-medencei standardként való használatát. Célunk itt az lehet, hogy minél teljesebb, minél több intézményt és anyagot egyesítő összefogást teremtsünk, amelynek nyelvi és műszaki feltételei már adottak.

Napjainkban az interneten számtalan hiteltelen anyag kering, sok esetben a felhasználókat ismereteik hiánya tévutakra vezeti. Ezért fontos a hiteles anyagok elérhetőségének biztosítása, bizonyos esetben távoktatási, digitális szakmai módszertani anyagok elkészítése (pl. oktató DVD-k).

A virtuális tér és a digitális eszközök a mi esetünkben valóban csak eszközként használhatók céljaink elérésére, a kommunikáció, az adatbázis építés, netes tanácsadás nem helyettesítheti a személyes részvételt és tanulást.

A közoktatással, művészeti oktatással való szoros együttműködés

A kézművesség, néptánc, népi játékok, sportjátékok, hagyományoktatás pedagógiai haszna a gyakorlatban bizonyított. Míg a néptánc, népzene művészeti alapképzésen belüli tanítása meg van oldva, a kézművesség területén ez hiányzik. Márpedig az utánpótlás, a népi kultúra magas művészetbe történő beemelése anyanyelvi szintű ismeretet kíván, aminek elsajátítását, megszerettetését gyermekkorban kell megalapozni. Kimondhatjuk tehát, hogy prioritás az ilyen jellegű képzések teljes körű és minél előbbi beindítása.

A közoktatás területén a legfontosabb stratégiai cél a hagyományoktatás, a hagyományokba történő belenevelés megvalósítása. Jelenleg a tanárképzés területén ilyen jellegű oktatás nem létezik, a hiányt sürgősen pótolni kellene.

A magyar nyelv, anyanyelvünk ügye

Az első népművészeti gyűjtések már a XIX. század elején felhívták a figyelmet a népnyelvre. Azóta a helyzet a hagyományok átadása területén sokat romlott. Ma ott tartunk, hogy már védeni kellene a tájnyelvet, kiemelni a jelenlegi, „megmosolygott” kategóriából, hiszen nyelvünk sokszínűségének megőrzésében alapvető szerepe van. Ennek eszköze elsősorban a népi éneklés, a népi mesemondás hagyományainak fenntartása, átadása (megfelelő módszertan kialakítása), közbeszédben és médiában való állandó jelenléte. A Hagományok Házában és a civil szférában eddig elvégzett munka sikeres, országos szintű népszerűsítése, elterjesztése célszerű lenne.

A fenti célok megvalósításához jogszabályok módosítása is szükséges. A legfontosabbak, a teljesség igénye nélkül:

Szerzői jogi törvény (a népművészet szerzői jogi védelme, ennek folyamánként kapcsolódás a Hungarikum törvényhez)

Előadóművészeti törvény (támogatási mintájának általános közművelődési alkalmazása, a helyi szintig bezárólag)

Az önkéntességről szóló törvény (az önkéntes munka és a közmunka közti átjárás megteremtése és szabályozása)

Az oktatás területén a honismeret és a hagyományápolás helyzetbe hozása a Közoktatási, szakképzési, felsőoktatási törvényben, az alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programjának bevezetéséről és kiadásáról szóló rendeletben, a felnőttképzési törvényben.

Hagyományápolás és média

Bár a stratégiai kitörési pontokban nem fogalmazódott meg, alapvető a hagyomány médiabéli megjelenítésének erőteljes fokozása, a mintaadás lehetőségének megteremtése céljából. Ma a médiában elhanyagolható a népművészet és a belőle fakadó alkotások megjelenítése. Ezen sürgősen változtatnunk kell, a közszolgálati média egyik ismérvének kell tennünk a helyi és országos, vagy Kárpát-medencei közösségi hagyományok megjelenítését, a hozzájuk kapcsolódó eseményekről való beszámolást, a néphagyományokból fakadó folklorizmusok (pl. „világzene”, táncszínház, népi iparművészet, design) bemutatását.